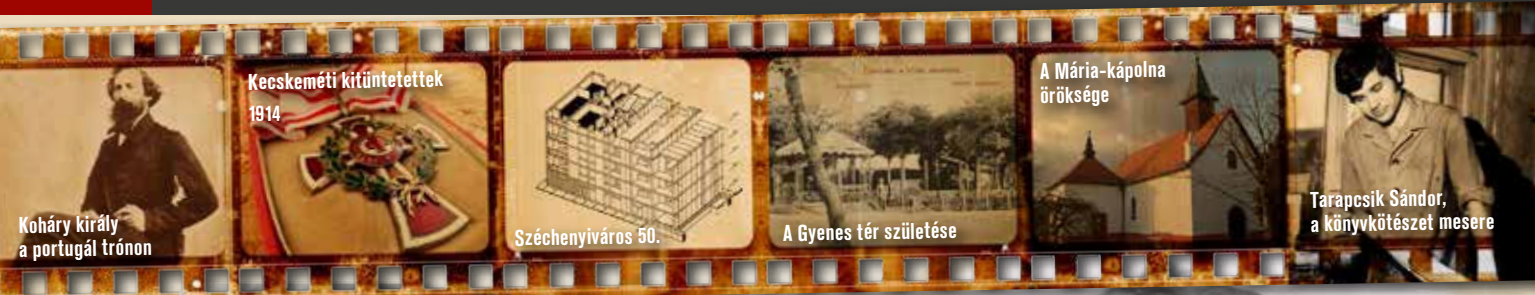

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

Kecskeméti nemzetőrök 1848-ban

Értékek megbecsülése

*Az együttérzés minden megnyilvánulása csodálatos.
A legnagyobb érték mégis abban rejlik, hogy
megértjük a felénk forduló problémáját.*

Felelősséggel társadalmunkért

Felelősséget
vállalunk
munkatársaink
szociális
helyzetéért

Felelősséget
vállalunk a
kulturális és
sportélet
fejlődéséért

Felelősséget
vállalunk a
természeti
környezet
értékeiért

Felelősséget
vállalunk az
egészség
megőrzéséért

BEKÖSZÖNTŐ

Kedves Olvasó!

A Hírös Históriák újabb, 2018-as évfolyamának első számát tartja kezében. Különleges esztendő ez, hiszen idén ünnepeljük Kecskemét mezővárosként említésének 650. évfordulóját. Itt állunk is meg egy pillanatra! Gyakorta hallom, hogy itt is, ott is 650 éves városról beszélnek, holott Kecskemét jóval régebbi település, és vélhetőleg városként is régebben jegyezték már.

De ha a város nem 650 esztendő, akkor miért is ünnepeljük idén a 650. évfordulóját? A Nagy Lajos királyunk idejében kelt 1368-as oklevél a margitszigeti apácák számára rendezett határjárás tényét rögzíti, s ebben említik Kecskemétet oppidium seu villa-ként. De ma már tudjuk, hogy Nagy Lajosnak egy tizenöt esztendővel korábbi, 1353-as oklevele is felsorolja Kecskemétet, mégpedig possessióként, vagyis helységként. Bizonyos, hogy Kecskemét már az Árpád-korban is településként funkcionált, ám az, hogy faluból mikor, mely korszakban válhatott mezővárossá, vélhetőleg soha nem tudjuk pontosan megállapítani.

Kecskemét több ezer év óta lakott település. Előttünk, magyarok előtt rég letűnt népek éltek itt, szarmaták, hunok, gepidák – vélhetőleg Kecskemét elődje volt az ókori szerzők által Partiscumként emlegetett város is. A honfoglalók előtt közvetlenül a hozzánk hasonló életmódot folytató avar törzsek szállásterületének számított a vidék. A vérszerződés helyszíne is egykori kecskeméti puszta, Szer területén található. Az Árpád-házi királyaink idején, 1270-75 táján itt terült valahol egy Kecske megye nevű közigazgatási egység, talán éppen Kecskeméttel a központjában.

Városunk évszázadai a múlt kódébe vesznek. Magazinunk legfőbb célkitűzése, hogy a letűnt évszázadok érdekességeit, feljegyzésre érdemes eseményeit színes, élvezetes módon nyújthassuk át Önöknek.

Jó olvasást kívánok a Hírös Históriák idei első számához!

Bán János
főszerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

KECSKEMÉTI KATONA
JÓZSEF MÚZEUM

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MENTIS
ALAPÍTVÁNY

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

Korok találkozása a geneológiában

Koháry király Portugália és Bulgária trónján 5

Jelkép

Kecskemét nemesi bandériumának zászlaja, 1809. 8

Kecskeméti „nagyjaink”

Ferenczy Ida kincsei. 90 éve hunyt el az ereklés hölgy 12

Évfordulók

Az első kecskeméti gőzmalom története 19

1848. A szenttamási emlékérem.

Kecskeméti nemzetőrök a szenttamási csatában 20

Szerb vérengzések Délvidéken, 1848–49-ben 24

Értéktörzök

Gyenes Mihály, az első kecskeméti közpark megálmodója 26

Üzenet a Nagy Háborúból

A Nagy Háború kecskeméti kitüntetettjei 30

Kecskeméti iparosdinasztiák

Tarapcsik Sándor, az ősi hagyományos könyvkötészet mestere 32

KorSTÍLUS

„Valamely bika által megkergettetett”

A Kecskeméti Sarlós Boldogasszony-kápolna 36

„A város legegészségesebb területe”

50 éve kezdődött a széchenyivárosi lakótelep építése 44

Portrék

Gazda a pásztorvilágban 25 éve. 1993. január 6-án hunyt el

Gaál József mezőgazdasági mérnök, Kecskemét város gazdasági főintézője 48

Az Úr szólította Kecskemétre. 200 éve, 1818. március 26-án

Kecskeméten hunyt el Göböl Gáspár református lelkész, író 48

A „szeretetreméltó, aranyelkű pap” 175 éve,

1843. február 3-án született Váry Gellért piarista tanár 49

Kecskeméti krónika

..... 50

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 51

Szerzők:

Bezsenyi Ádám
gyűjteménykezelő
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hajagos Csaba
történész-muzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, főmuzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes
nyugalmazott alezredes
(Honvéd Hagyományőrző Egyesület,
Kecskemét)

Kozicz János
történelem szakos pedagógus
(Kecskeméti Piarista Gimnázium)

Péterné Fehér Mária
nyugalmazott főlevéltáros
(Kecskemét írott Örökségeért Alapítvány)

Varga Géza újságíró
(Hírös Naptár)

Helyesbítés: A Hírös História 2017. évi
ősz-téli számának 52. oldalán szereplő
profilkép nem Kovács Bálintot, hanem
Tóth Endre lelkészét ábrázolja.

A műtárgyfotókat Kiss Béla, Kecskeméti
Katona József Múzeum fotósa készítette.

Köszönjük a Magyar Nemzeti Levéltár
Bács-Kiskun Megyei Levéltárának
segítségét!

A 38. oldalon található kép
reprodukciójáért köszönet illeti
dr. Diós István atyát, a Magyar Katolikus
Lexikon főszerkesztőjét, a KPI Pálós
Könyvtárának vezetőjét.

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum
helytörténeti magazinja
5. SZÁM (2018. TAVASZ)
ISSN 2498-4957

KIADÓ:
Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ,
FŐSZERKESZTŐ:
BÁN JÁNOS
(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR:
VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA
NYOMDAIPARI KFT.

EGY KECSKEMÉTI BIRTOKOSCSALÁD

PORTUGÁLIA

ÉS BULGÁRIA TRÓNJÁN

Koháry István testvérének szépunokája, Koháry-Coburg Ferdinánd, aki 1837 és 1853 között ült Portugália trónján

Csak kevesen tudják, hogy az anyai ágon magyar származású **Koháry-Coburg Ferdinánd** – a hatalmas Koháry-vagyon örököse – 1837-ben bizony Portugália királya volt. Sőt, fia és unokája is örökébe lépett, és így néhány éven keresztül magyar dinasztia ült Portugália trónján. De nézzük csak meg közelebbről ezt a karriert, ugyanis az adott korban **Koháry-Coburg Ferdinánd** királlyá választásának tényére Európa-szerte felkapták fejüket az emberek.

Egyesülő famíliák

Ilyen beszédtema volt hosszú ideig az ország egyik leggazdagabb leányának, **Koháry Antóniának** (Antoinette, Koháry Ferenc lánya) a **Szász-Coburg-Gothai Ferdinánd György Ágost herceggel kötött házassága**. Mivel Koháry Ferenc igaz magyar volt, az esküvő után azonnal elővette az ifjú férjet, és elkezdte a munkát, hogy magyar embert formáljon belőle. Meg is lett az eredménye. A legközelebbi országgyűlésen az ifjú férj már személyesen jelentette be, hogy úgy maga, mint utódai minden csepp vérükkel a magyar érdekeket kívánják szolgálni. Az országgyűlés esküjét tudomásul vette, az ifjú herceg pedig királyi engedéllyel a „**Koháry**” nevet vette fel és magyar hercegi rangját is megkapta. Ez volt az egyik feltétele, hogy a már „fiúsított” egyetlen leány után járó tekintélyes örökség a birtokukba jusson. Az ősi Koháryak közül kiemelkedik Hunyadi egy hős vitéze mellett a XVII. század végének katona és író István nevű sarja is. Az aulikus magyar kancellár nagyapa birtokai hatalmas hitbizományt képeztek. A ma már szlovákiaiinak számító Csabrág és Szitnya családi törzsterületén kívül Felvidéken és Magyarországon Fülek, Murány, Balogvár, Rima, Szécs, Trencsén

és **Kecskemét** mellett is rendelkezett földekkel. Ezen a ponton ki kell emelnünk, hogy a Kecskeméttől elég távol elhelyezkedő, ám benépesült **Szentlőrinc** pusztát véglegesen csak 1892-ben vehette meg Kecskemét város Szász-Coburg-Gothai Fülöp hercegtől. Ez a birtok a Koháry-Coburg hercegi hitbizományhoz tartozott, ennél fogva eladásához királyi jóváhagyásra volt szükség, amit a gothai herceg meg is szerzett és be is mutatott. Szentlőrinc pusztá, éppúgy, mint Pusztaszer, már a XVII. században a város birtoka volt, azonban a

Neoaquistica Commissio, az újszerzeményi birtokigazolásokkal kapcsolatban, 1731-ben ezt a pusztát is elvette a várostól, majd III. Károly császár 1732-ben Stahrenberg grófnak adományozta. A város azonban a pusztá bérletében továbbra is megmaradt, majd több mint 100 éven át a Koháry, illetve Coburg-Koháry hercegi családtól bérelte.

A koháryaknak voltak birtokaik – Walters Kirschen, Ebenthal vagy Dürrenkraut révén – osztrák területen is. Az összességében 1.800.000 forint értékű vagyon

II. Mária portugál királynő

magaságára jellemző, hogy miatta – miként azt az 1826-os végrendelet elő is írta – a Koháry örökös nő hercegi férje lemondott saját dukátusa esetleges utódlásáról is. Az egyébként „szín protestáns” Szász-Coburg-Gothai család vállalta, hogy katolikus nevelésben részesíti a gyermekeket. Így paradox módon a hitbizomány mellett a „hitbizományba tétele” is hozzájárult az egész

gothai hercegi család egy újabb tagja gyors felemelkedéséhez. Házasságukból 1816. október 19-én született Bécsben **Koháry-Coburg Ferdinánd** (II. Ferdinánd, avagy portugálul: *D. Fernando II. Saxe Coburg de Gotha*), a későbbi portugál király, teljes nevén **Ferdinand August Franz Anton**, aki tehát félig magyar volt és anyai nagyapja végkívánságának megfelelően maga az apai ág is viselte 1826-tól a Bécsben meglehetősen jól csengő Fürth Koháry nevet.

Házasságkötés II. Mária portugál királynővel

De hogyan is jutott Ferdinánd az imént említett szerencsés, „királyi” pozícióhoz? Mondhatnánk talán azt is, hogy szerencséje volt. **VI. János** portugál király halálával a trón unokájára, a hatusztendős **Mária Gloria** hercegnőre szállt. Mivel még kiskorú volt, azonnal férjet választottak neki saját nagybátyja személyében. De mikor a házasságra került volna a sor, a nagybácsi lázadást szított és maga ült a királyi székbe. A királynő családja flottát szerelt fel és

visszaverte a nagybácsi támadását, ennek köszönhetően a királynő győztesként vonulhatott be Lisszabonba, ahol **II. Mária** néven királlyá koronázták.

A gyenge nő azonban nem tudott országában rendet tartani, és a rendek nagyon sürgették házasságát. Erre Mária a magyar **Koháry-Coburg Ferdinánd** (II. Ferdinánd) herceget választotta férjül. És Ferdinánd jó férj, jó segítő volt. Az első gyermek, Pedro Maria Fernando (V. Péter) születésének hírére 1837. október 10-én a következőképpen közölte a magyar Hírnök című lap:

„Így tehát a magyar vér a portugál nemzetnek egy hosszú királysort ígér, legyen az dicső és szerencsés!” „A trónörökös atyja nagy kék szemével és az anyja viruló orcájával bír”, továbbá megjegyzi azt is, hogy az újszülött a keresztségben (a nem kevés, összesen tizennyolc) kapott neve között a Géza és a Gyula is szerepel. Boldog házasságban éltek, de nem sokáig, mert Mária második gyermeke születésekor meghalt. A trón fia kiskorúsága miatt Ferdinándra, a magyar származású, magyar anyanyelvű Koháry-Coburg hercegre szállt. Portugália közismerten „pártok-ország” volt abban az időben és mégis csodálatos, hogy a király milyen rendet tudott

köztük tartani. Igen nagy népszerűsége tett szert, embereit mindig barátainak tekintette, s ebben a szellemben nevelte gyermekeit is. Rendkívül intelligens, okos ember volt, bölcsen kormányozta országát. Amikor fia nagykorú lett, lemondott a koronáról, s átengedte neki. Ezt követően rövidesen meghalt. Az egész portugál nép őszinte részvéte kísérte utolsó útjára Portugália „magyar királyát”.

Portugália épített öröksége és a vérvonal

A kifinomult ízlésű II. Ferdinánd rendkívül sokat tett azért, hogy többek között Portugália épített öröksége is „kézzel fogható legyen” az utókor számára, ugyanis a lisszaboni Jeromos kolostor, a Belém-torony, az évorai Diana-templom műemlékvédelmi állagmegóvása és/vagy renoválása mellett neki köszönhető, hogy a második, ún. Avis-rendi dinasztia temetkezési kegyeleti temploma, a késő gótikus Batalha még ma is látogatható. Kultúrmeccénásként volt jelen a társadalmi életben is, ugyanis a saját vagyonából alkalmazta például az épülő Ajuda Palo-

tában a királyi könyvtár katalogizálására az akkor pályakezdő történész és szépíró, liberális politikus és gondolkodó Alexandre Herculano, azt az élete végén Vale dos Lobos-i visszavonultságában élő remetét, aki innen hetente küldött egy kosár friss gyümölcsöt az őt hajdan felkaroló királynak. Külön figyelmet érdemel, hogy a király Viana da Motát, a jeles zeneszerző virtuózt éppen ahhoz a Liszt Ferenchez küldte mesteri stúdiumokra, akit maga is vendégül látott az udvarában.

Koháry-Coburg Ferdinánd portugál király 1836-ban lemondott a Koháry-örökségről Ágost öccse javára, akinek a legkisebb fia, Ferdinánd herceg 1887-től Bulgária hercege lett, majd 1908-tól királya (cár), és ez az ág vitte tovább a Koháry nevet. A család 1946-ig uralkodott Bulgáriában, II. Simeon trónfosztásáig, aki 2001-től 2005-ig Bulgária miniszterelnöke is volt.

II. Ferdinándnak azonban született két fiúgyermek – **V. Péter és I. Lajos** –, akiknek ereiben szintén magyar vér is csörgedezett, 1853-tól, illetve 1861-től Portugália királyaiként regnáltak. Érdekesség, hogy a vérvonal hogyan öröklődött tovább, hiszen Koháry-Coburg Ferdinánd Mária Anna nevű, 1843-ban született lánya György száz kirá-

A Koháry-család címere

lyi herceghez ment feleségül 1859-ben, akik 8 gyermeknek adtak életet. Leányuk, az 1867-ben született Mária Jozefa hercegnő – Ottó Ferenc osztrák főherceg feleségeként – 1887-ben fiúgyermeknek adott életet. Ő volt *Karl Franz Josef Ludwig Hubert Georg Maria von Österreich*, azaz **IV. Károly**, az utolsó magyar király. Az ő gyermeke volt Habsburg Ottó (1912–2011). Leszármazottai pedig a mai napig köztünk élnek.

Hajagos Csaba

Koháry Antónia,
Koháry Ferenc lánya

IV. Károly, az utolsó
magyar király

KECSKEMÉT NEMESI BANDÉ

Ki ne ismerné városunkban a „Kecskemét is kiállítja nyalka verbunkját, csárda elé ki is tűzi veres zászlaját” kezdetű népdalt, melyet Bartók Béla gyűjtött 1906-ban a Pest megyei Turán. Azt azonban kevesen tudják, hogy ez a „veres zászló” valóban létezett. Kecskemét 1809-ben felállított nemesi bandériumának volt hadi zászlaja, melyet a XIX. század második harmadától – a környék kiskun településeinek gyakorlatát átvéve – katonai toborzásoknál nélkülözhetetlen, verbunkos zászlóként is használtak.

A jászkunok az 1745-ös redemptio óta saját huszárezredet állítottak fel háborús időkben, volt olyan év, amikor többet is. A veszteségek pótlására pedig rendszeresen folyt a toborzás a közeli Kiskun Kerületben. Az adatok arról tanúskodnak, hogy a kerületi zászlón kívül a települések maguk is külön-külön őriztek egy-egy „veres zászlót”, melyet kitűztek a városháza előtt toborzáskor és esetenként a toronyban, ezzel jelezvén a tűz irányát. A legkorábbi ilyen jellegű adat a kiskunsági Kunszentmiklósról 1731-ből és 1757-ből származik. 1790-ben a Magyar Kurír szerint Halason úgy történt a verbuválás, hogy a „Kun Zászló ki-té-tekik a' Piatzta, és azután a' Városon keresztül muzsika szóval meg-hor-doztatik”. 1794-ben „Kis-Kun Majsa városából” hasonló módon tudó-

sítottak: „A verbunk igazgatására rendelt két érdemes Tanácsosok leg elől menvén, nyomba utána vitetett a' Zászló két fegyveres között, melyet követtek a' város egyéb érdemes Előjárói, ... ezek után pedig négy értelmes muzsikuskok pengették a' szíveket gyönyörködtető Márs-nak hosszú nótáját, ... a' vendégfogadó előtt ... megállottak, ... Ekkor a' Zászlót fel üttevén ... királyunkért, pátriánkért ... egyszersmind ... egy-egy jó borral tele pohár kiüresítettett.” 1799-ben a (bécsi) Magyar Hírmondó június 16-i számából megtudhatjuk, hogy Kunszentmiklóson „a Templomból ki jövé az nép az Város Háza előtt megállottanak, az alatt már ki lévén ütve az Zászló és az alatt egy asztal, az asztalon az Fegyverek.”

Hasonló módon zajlott le Kecskemét városában is a katonai verbuválás, zászló, muzsikaszó, tánc és pohárcsörgés mellett. Ezt az állapotot örökítette meg az 1800-as évek első évtizedeiből származó népdal is. A fent említett kecskeméti verbunkos zászló születése összefügg az utolsó magyar nemesi felkelés történetével.

Ausztria 1808-ban – Napóleon spanyolországi vereségét látva – elérkezettnek látta az időt egy újabb franciaellenes háború megindításához. Korábbi szövetségesei azonban nem csatlakoztak, így az 1809 tavaszán kiújult, a sorban már a negyedik francia háborút egyedül kellett megvívnia. Ebben a politikai helyzetben felértékelődött az akkor már korszerűtlennek ítélt magyar nemesi felkelésben rejlő katonai erő. A korábbi insurrectiók tapasztalatai alapján a Magyar Országgyűlés 1808. évi II. törvénycikkében felhatalmazta a királyt, hogy az elkövetkezendő 3 évben is nádoron keresztül, országgyűlés nélkül is fegyverbe szólíthatja a nemesi fölkelést. Ugyancsak ekkor határozták meg, hogy kiknek kell fölkelniük; szabályozták az insurrectio hadiszemléjét, gyakorlatait, a mozgósítás menetét stb. Kecskemét erejéhez mérten eddig is kivette a részét az 1792 óta zajló

francia háborúkból. Az 1797., 1800., 1805. évi nemesi insurrectiók idején városunk 290 lovaszt és 68 gyalogos nemesi felkelőt állított ki és szerelt fel. A kecskeméti nemesi felkelők Pest vármegye lovasezredébe és gyalogoszászlóaljában nyertek mindenkor beosztást, így volt ez 1809-ben is.

Az 1808. évi II. törvénycikk alapján I. Ferenc császár és király 1809. április 10-én szólította fegyverbe a magyar nemességet. Pest megyét nem érte váratlanul a királyi rendelet, már az év elején megkezdtek a szervező munkát, az összeírásokat, a felszerelés előteremtését. Kecskemét bölcs tanácsosai azonban már 1808 nyarán – a város egyik földesurának „Nagysás Losonczy Bánffy László úr ömeltőségának” kecskeméti látogatásakor – gondoltak az előttük álló feladatokra. Báró Bánffy László Kecskemét borbási, szentkirályi és alpári pusztákban levő birtokrészeit kívánta 8 esztendőre városunk részére árendába kiadni. Erre az útjára elkísérte családja

Kecskemét nemesi bandériumának 1809-es zászlaja (rekonstrukció)

RIUMÁNAK ZÁSZLAJA, 1809

is, kiket a vendéglátó kecskemétiak – már csak gazdasági érdekből is – nagy figyelemmel és gondoskodással udvaroltak körül. Különösen a báró ifjú, alig 14 éves

zett” ki. 1809. augusztus 9-én a Kraszna vármegyei Szilágysomlyón keltezett meleg hangú levelének kíséretében küldte a zászlót Kecskemétre. „Tekintetes Nemes Tanács! A’ közelebb múlt 1808-dik Esztendő September

olly tiszta szívbeli kívánsom mellett küldöm, hogy: engedje a Magyarok Istene, hogy édes Hazánk ditső emlékezetű régi Fiainak valóságos Maradékai között a Nemes Város őseik Magyar természeteket tartó Vitézei is, ezen Zászló alatt Hazánk dühös ellenségei holt tetemein, örök emlékezetű győzelmi koszorút tehessenek fejekre. Illő tisztelettel maradván A Tekintetes Nemes Tanácsnak kész köteles szolgálója B. Bánffy Erzsébet m. p.”

A zászló az akkor már háborús viszonyok közötti Magyarországon közel egy hónapig

hányódott, mire 1809. szeptember elejére, megkésve,

Kecskemétre érkezett.

A város nemesi bandériuma ekkor már a „Tekintetes Pest vármegye Nemes Felkelő Lovas Ezredébe” tagolva, 1809. május közepe óta táborban állomásozott. Ez idő tájt Gönyű, Bóny és Győrszentivány környékén láttak el előőrsi szolgálatot. Kecskemét város tanácsi jegyzőkönyvének 1809. szeptember 9-i bejegyzése tudósít bennünket a

zászló megérkezéséről: „Nagyságos báró

Bánffy Erzsébet Kisasszony a múlt Esztendőben Városunkat

kedves Szüleivel meglátogatván és ez alkalmatossággal egy Zászlónak készítése iránt ajánlást tévén a Városunknak kivarrott czímerével és jeles inscriptióval ékesítve Szilágysomlyóról Városunkhoz vonzó szíves indulatjának jeléül megküldötte. A Tisztelt Kisasszonynak ezen becses ajándéka szíves köszönettel elfogadtatván, ennek kijelentésére a Tisztelt Kisasszonynak köszönő válasz adatni ... rendeltetett.”

A város főbírója, Fekete Sándor még ezen a napon megírta köszönő levelét: „Nagyságos Kis Asszony! Éppen abban az időszakban érkezvén hozzánk a Nagyságos Kis Asszony-ka által megígért és Városunk czímerével

Pest vármegye insurrectiósz lovasezredének zászlaja 1797-ből

leányát, Erzsébetet tüntethették ki figyelemükkel, ki ezt azzal kívánta meghálálni, hogy ígéretet tett egy, a város címerével ékesített selyemzászló készítésére és adományozására a felállítandó kecskeméti bandérium számára.

Az ígéret nem maradt pusztá szó, báró Bánffy Erzsébet valóban elkészítette a zászlót, melyet „tulajdon kezeivel hím-

Hónapjában Édes Szüleimmel ottan mulatván, meg ígértem volt, hogy a Nemes Város számára, egy Zászlót készíttetni fogok. Igéretemet teljesíteni kívánnám, azt el készítve, nem úgy mint valami remek munkát, hanem mint egy 14 Esztendősz Haza Leányának a Nemes Városhoz és Hazafiúi bátor és egyenes szívvel bíró Vitéz Polgáraihoz vonzó szeretetemnek jeléül készített első Zsengéjit,

ékeskedő és tulajdon kezeivel hímzett zászlója, midőn az vérengző harcnak tüze fellobbanván már Hazánk határain is által hatolt, és midőn a Duna jobb- és balpartján mindenünnen véres zászlónk lobogván, újabb viadalra készülnek bátor Vitézeink, seregenként repülnek mind a két hazából az Haza oltalmára serkenő zászlók alá. Mely czélra szentelő becses ajándéka a Nagyságos Kis Asszonynak hozzánk a maga épségében eljutván örömmel szemléltük és becsültük abban azt az ifjú kezeket felül haladó, és a természetben jelsül eltalált mesterséget, melyen az jövőendő tökéletességnek vonásai vannak bimbójából kifejtekezve tündökölleken, de mindenek felett becsültük és tiszteltük a jólt formált szívének és ritka nevelésének azt a nemes indulatját és becses hajlandóságát, melyekkel az Nagyságos Kis Asszonyka városunknak ajándékozni méltóztatott amaz az szemnek külső gyönyörködtetését ez pedig az szívnek belső tisztelét hozván maga után, mind a ketten örökös zálogi és emlékeztető jelei lesznek előttünk és késő maradékaink előtt a nagyságos Kis Asszonyka szép talentumainak és irántunk kinyilvánított becses hajlandóságának egyszersmind pedig leköteleztek bennünket a Nagyságos Kis Asszonyka iránt ... [olvaszhatatlan szó] ... szíves köszönetünknek és különös tisztelgetésünknek megbizonyítására, melyek állhatatosan maradnak szíves tisztelő szolgálai.”

A zászlót, mivel már nem volt mód a kecskeméti insurgenseknek átadni, a kísérőlevéllel együtt az „az emlékeztetnek okáért és a szükséges esetekben leendő használás végett az archívumban tartani rendeltetett.”

Balla János, Kecskemét város főlevéltárosa még látta a zászlót, jegyzetei a szemtanú hitelességével őrizték meg számunkra ennek leírását: „Báró Bánffy Erzsébet ... városunk címerének rávezetése mellett egy vörös

selyem zászlót készített, s azt saját kezűleg írt ... levele kíséretében Kecskemét városának ajándékképp megküldötte. A zászló egyik oldalán a város címerének köziratában következő szavak olvashatók: 'Sem magasság sem mélység nem rettent.' A másik oldalán: Ts. Ns. Kecskemét városának ajánlja egy haza leánya 1809. B. B. E.” (báró Bánffy Erzsébet).

A zászló pontos méretéről nincs adatunk, de valószínűleg kisméretű, két szárnyból szabott „fecskefarkú” lovassági zászló lehetett. Széleit minden bizonnyal valamilyen zsinór vagy rojt szegélyezte.

Így történhetett, hogy a város insurgensei, 50 lovas és 72 gyalogos nemesi felkelő 1809. május 10-én zászló nélkül indult Soroksárra, Pest vármegye felkelő seregeinek végleges mustrájára. A zászló nélküli kecskeméti lovasokat a mustra után szétosztották, és a kecskeméti járás nemeseivel, valamint Nagykovács, Cegléd felkelőivel együtt kerültek az ezredesi osztály első és második századába. A kecskeméti gyalogosok pedig Pest, Bács-Bodrog és Hont vármegyek insurgenseivel alkották a 2. számú Pest megyei zászlóaljat. A csapatok végül Pest vármegyének az 1797-es nemesi felkeléskor készített zászlóit használták a hadjárat során. Ezeket a zászlókat jelenleg az Országos Hadtörténeti Múzeum őrzi. A fecskefark szabású zöld selyemzászlók csak jelmondataikban térnek el egymástól. Valamennyi zászló egyik oldalán a Patrona Hungariae ábrázolás látható. A zászlóalpnak ezen az oldalán szerepelnek a már említett jelmondatok is. A zászló másik oldalára Magyarország és Pest megye címerét, valamint „C(omitaus) PEST P(ilis) ET S(olth)” feliratot festették.

A pesti gyalogság zászlaját „A NEMES SZÍV BÁTOR ÉS HÍV” jelmondat díszítette. E felirat módosított formájával 1813-ban újra találkozunk, mikor szalagra hímezve a kecskeméti zászlajára került. Akkor a jelmondat már így hangzott: „A MAGYAR SZÍV HOLTIG HÍV”. Lehetséges, hogy a szalagot adományozó Szeless Zsuzsanna „honleány” ötletét egy 1809-es kecskeméti gyalogos veterántól nyerte.

A kecskeméti becsülettel végigküzdötték az 1809-es hadjáratot. A kecskeméti huszárok június 8-án Sárvárnál estek át a tűzkeresztségen, amikor az itt állomásozó ezredesi osztályt francia támadás érte. Gosztonyi János tábornok, az ezred parancsnoka az ütközetet megörökítette a „Tekintetes Pest vármegyei Nemesi Felkelő Lovas Ezred napi könyve” kéziratában. „Pál kapitány lábát keresztüllőtték ... senki közöllünk

sem halva nem maradt, sem fogságba nem esett, egy kehes fakó lovon kívül melyről a rajta lévő legény ... Ganyi Pál kecskeméti nemes – mindent leszedett.” Másnap, június 9-én újabb ütközetet vívott a kecskeméti ezredesi osztálya a karakói töltés védelmében. Veszteségük itt már hét halott, húsz sebesült, tizenkét fogoly, a „lovakból több veszett el harmincnál.”

Június 12-én már az egész Pesti lovasezred ütközött meg Pápánál a franciákkal. A magyarok vesztesége itt 3 halott, közöttük egy trombitás, 10 fő sebesülten fogságba esett, és 15 ló veszett oda. Ebben az ütközetben fényesen kitüntette magát Ferenczy János kecskeméti felkelő nemes, akit ezért közlegényből káplárrá léptettek elő. Hőstettét így örökítette meg az ezred napi könyve: „az ispotályból épen akkor érkezett meg és az ezredet keresni indult. Azonban hallván az elkezdett puskapattogást egyenesen arra nyargalt és a hátrább lineában álló lovaságtól sok golyóbisos töltést összeszedvén, azokkal a legelő nyargalozó puskázók közé vágatott, és azok között kiosztogatta, hogy töltései elfogyván, tovább is puskázhassanak. Maga pedig egy dzsida forma hosszú vas törrel ottan előre ugratván, három francia lovaszt le a lováról ... Százados kapitány Radványkszy Lajosnak szemeláttára ... Továbbá midőn Bors-Győr és Pápa közt levő hídnál két huszár Ott generális ezredéből az árokba dült, Ferenczy tüstént ott termett és azokat lovaikkal együtt kiszabadította. Hasonlóképpen Takácsi alatt a Gerencze patakjánál egy franciát szúrt agyon, akinek lovát magával is hozta.” E hőstettek hallatán Ferenc János császári főherceg, az osztrák hadsereg főparancsnoka Ferenczyt személyesen tüntette ki. A június 14-én lezajlott vesztes győri csatában a Pesti lovasezred már komoly veszteséget szenvedett. Az 1056 fős hadi létszámú ezredből alig maradtak 700-an, mire Ácsra hátráltak. Jó részük fogságba került vagy elesett. A fegyverszünet után a Pest megyei csapatok Komáromba kerültek, majd a békekötést követően, 1810. január közepén érkeztek haza. A báró Bánffy Erzsébet által adományozott zászlóra vonatkozó következő levéltári adatok 1813-ból származnak. Ebben az évben vette kezdetét az ötödik francia háború. Pest vármegye 1813. augusztus 2-án tartott közgyűlésén a törvényesen meghatározott katonai segély mellett „egy szabad sereg felállítását határozta el.” Kecskemét városát „fegyverestül, lovastól és minden készületestől adandó 27 katonáknak kiállítására” kötelezték. A bandérium augusz-

Kecskemét korabeli pecsétje

tus 14-én indult Harasztiba, hogy csatlakozzék a vármegye csapataihoz. Ekkor került először használatba az 1809-ben adományozott zászló, ekkor került sor annak ünnepélyes felavatására és felszalagozására. A bandérium búcsúját és a zászló szalaggal történő díszítését bírói jegyzőkönyvünk így örökölte meg: „A városnak ... czímerével ékeskedő veres selyem Zászlaja kiütközött, ezen zászlónak díszítésére Szeless Zsuzsanna Kis Asszony a Haza iránt való érzékeny indulatának kifejezésére egy önnön keze által jeles ízléssel, díszes és csinos munkával készült, arannyal kivarrott, elmés és buzdító versekkel és emblémákkal ékeskedő fehér atlasz Pántlikát ajándékozván azt a mai napon a város Házánál, Végh Mária Kis Asszonnyal együtt a Haza és ezen Város iránt viseltető buzgó indulatának érzékeny és szívreható jeles beszéddel lett kifejezése mellett, több Senátor Uraknak és a Haza védelmére magokat önként felajánlott 27 Legényeknek jelenlétében Fő Bíró Urnak által adták.”

A zászlószalag részletes leírását is megörökölte a bírói jegyzőkönyv: „A Pántlika arany virágokkal hímzett fehér selyem atlasz, az aljára rojtok vannak varrva. Az egyik szárnyán felül egy arannyal kivarrott Korona, alatta ugyancsak arannyal kivarrott ezen jeles és elmés Vers olvashatók: **Ezt oly jó szél lobogtassa / Hogy más nemzet is mondhasa: / Mind hív magyarok voltanak, / kik érette harcoltanak.** A versek alatt két egymásra tett Kard és az alatt az esztendő szám. A másik szárnyán felül két Zászló és alatta ezen fontos és sokat jelentő Szók szemléltetnek: **A Magyar Szív – holtig hív.** – alatta egy virágkoszorúban az ajándékozó Kis Asszonynak nevét jelentő két betű Sz. S. [Szeless Susánna] láthatók.” A kisasszonyok ajándékát Végh János főbíró illő köszönettel vette, majd azt Hur János vicanótáriusnak nyújtotta át „oly végre, hogy ezen ajándéknak célját, az azon való jeles felírásokat és emblémákat a jelen és a Zászló alatt katonai rendben álló legényeknek magyarázná meg, ki is azt rövid, de csinos és fontos beszéddel előadván, azokat a Haza védelmezésére és az az iránt való hívségben leendő állandó megmaradásra serkentvén, azoknak

Vitézek! kik most a Magyar Hazának Védelmére
Karjaink közül repültök a Csata mezejére
Hogy a felettünk tornyosuló fellegét
El úzvén fel derítsétek a Békesség Egét,
Majd midőn a Vér mezején áltok
És a dühös ellenséggel szembe szálltok
Jusson eszetekbe kié ez a betses ajándék
Zászló, s ennek adásában mi volt a Cél, és Szándék?
Hisz ez a s hová Czéloz elmésség
Engem soha meg Nem rettent sem Magasság sem
mélység. –
S ennek betses fel írása; hogy az igaz magyar Szív,
nem irtózik a veszélytől és mind halálig hív.
Hogy és kik azért harcoltanak vagytok mint hív
magyarok
Kikben a hűség állandó, és győzhetetlen Karotok. –
Ezeknek emlékezete buzdítsa szíveteket
Midőn látjátok rohanni rátok a veszélyeket
Ott melyeken keresztül kell minden vitéznek vágni
Ki a dicsőség halmára kívánczok félhálni.
Így fog a hír neveteknek oszlopokat emelni
Így lehet csak magyar nevet meg érdemelni.
Most menyetek a köz ügyért, és önmagatokért
Bosszút álló haragotokban ontsatok Francia vért.
Mellytől a megáradt Sayne Páris falait mossa
Hogy e kevély nép nyögése az eget had csapdossa ...
Adjátok vissza kölcsönt amit Ő tett Ulmnál

nevében is azon két Kis Asszonyoknak szíves indulatját újonnan megköszönte, azok pedig a háladással érzéseket hármas vivát kiáltással jelentették ki.” Ezután a pántlikát az ajándékozó Szeless Zsuzsanna saját kezűleg kötötte fel a zászlóra. Az ünnep fényét emelte, hogy Szilágyi István „cancellista Úr” egy búcsúztató verset költött erre az alkalomra, melyet a bírói jegyzőkönyvben is megörököltettek:

„Dicsőséges országgló Koronás fejedelmünknek
Kegyelmes Hívsághoz képest városunk
részéről ki állítatott könnyű szerű 27
lovagunknak innen ... búcsúztatására e Fel
jegyzésre méltó jeles versezet készítettet.

Két hónap múlva az 1813. október 16–19-i lipcsei csatában a szövetségesek egyesült serege döntő csapást mért I. Napóleon császár hadseregére. Kecskemét városa alaposan kivette részét az 1792–1813 között lezajlott francia háborúból. Ez idő alatt 1492 újoncot állított ki és küldött a császári hadseregbe, valamint az öt alkalommal meghirdetett insurrekciók alkalmával 367 lovas és 140 gyalogos nemesi felkelőt szereltek fel, a felkelési pénztárba pedig 2696 forint 6 krajcár összeget fizettek be. A zászlót 1815 után, a környék kun gyakorlatához hasonlóan az állandó hadseregbe történő verbuválás idején toborzózászlóként és ünnepi díszbandérium-

Vagy későbbben Pozsony és Győr városának falánál.
Hadd lássa hogy bár ott Győzött Fegyvereinek foka
De hogy győzött akkor is nem a Magyar volt az oka
Hadd érezze ez a Hazánk meg esküdt Ellensége
Mit tehet a bátor szívű Magyar Kar vitézsége
Mutassátok meg Vitézek Europa láttára
Hogy a Magyar nem hágy semmi jármot szabad
nyakára
Hogy később Zrínyi Miklóssal mint egy lábíg el halni
Mint Rabláncot vagy nemtelen szolgaságot vállalni.
Mennyetek, és a Béklyókat, melyre titeket vára
Verjétek e kevély népnek önön maga lábára
Álljatok bosszút amaz elnyomatott nemzetekért
Kik rabláncok közt sóhajtának ősi szabadságokért
Mennyetek és a vas pálcát, mellyel kegyetlen keze
A magyart minden ok nélkül sújtani igyekeze
Kevély hátán törjétek el, s alázzátok a porig.
Mennyetek és rontsatok bé a Császári sátorig.
Hogy annak kevély Lakója tanuljon szelidülni,
És lássa hogy Plánumai tudnak idétlen szülni.
Majd még Ti a Harcz Mezején dicsőséget arattok
És a Haza védelmiért harcoltok, és fáradtok
Addig ithon a Hazának Leánya számotokra
Koszorúkat készíttetnek, hogy vitéz Homlokotokra
Midőn hozzánk vissza tértek kezeikkel fel tehessek
és azok kik Érdemessek jutalmukat vehessék.”

mok alakulásakor díszzászlóként használták. 1841-ben újabb szalaggal díszítették. Balla János jegyzetéből tudjuk, hogy a zászlószalagot Branchich Gassich Szidónia, Gassich János volt kecskeméti szenátor leánya adományozta, aki később Fábíán Károlyhoz ment feleségül. A zöld zászlószalag aranybetűs felirata a következő volt: „**CSAK A HALÁL VÁLASZT EL KIRÁLYOMTÓL ÉS HAZÁMTÓL. 1841. B.G.SZ.**”

A zászlónak az 1848-as eseményekben már nem lehetett komoly szerepe, mert erről a források minden bizonnyal megemlékeztek volna. Kecskemét ekkor már a táborba vonuló nemzetőrei számára piros-fehér-zöld zászlókat készítettet. A báró Bánffy Erzsébet által készített zászló talán még előkerült 1852-ben I. Ferenc József, illetve 1857-ben a császári pár kecskeméti látogatásakor, de már a későbbi adatok mint levéltárban őrzött ereklyét tartották számon. A zászlóra vonatkozó utolsó adat 1941-ből származik, amikor a városi múzeum új kiállításán – a múzeumalapító – Kada Elek polgármester mellszobra mellett mint „az utolsó felkelés zászlóját” is elhelyezték. Feltehetőleg a szovjet hadsereg bejövetelekor semmisült meg vagy kallódott el. A vasúthoz közeli múzeum épületében sokáig harcokcsijavító műhely üzemelt.

Kozicz János

FERENCZY IDA „KI

Ferenczy Idáról, Erzsébet királyné felolvasónőjéről Franz Horst festett impozáns, egész alakos képet a 19. sz. végén. A kép a millenniumi diszmagyar ruhában ábrázolja a diadémmal, gyöngyökkel, karkötővel felékesített ősz hajú dámát. (Erzsébet királyné óhaja volt, hogy a millenniumi ünnepségeken az összes hölgyével kivétel nélkül magyar diszben jelenjen meg.) Ferenczy Ida – akiről tudjuk, hogy úrnője szolgálata jelentette élete értelmét – egyszerű hölgy maradt a külsőségekre sokat adó bécsi Hofburgban, feltehetően többre becsülte ékszereinél azokat a rendjeleket, insigniákat, melyeket ezen a festményen viselt. Ezek közül azonban még csak kettő volt birtokában a millennium alkalmával, amikor Erzsébet királyné kíséretében részt vett a magyarországi ünnepségeken. Amíg az első és második jelvénynek – az adományozás idején – szívből örült, a harmadik, az utolsó megszerzése a büszkeségen túl mély fájdalommal töltötte el.

Az 1839. április 7-én, Kecskeméten született Ferenczy Ida regénybe illő körülmények között jutott a vidéki magyar köznemesi családból, a „hírös városból” a császárvárosba, a Hofburgba 1864 őszén. 1863 februárjában Erzsébet királyné kierőszakolta, hogy magyarul tanulhasson. Zsófia főhercegnő ellenezte a dolgot, arra hivatkozva, hogy a magyar nehéz nyelv (Zsófia inkább a cseh nyelvet szerette volna elsajátíttatni Erzsébettel). Az ellenvetés a magyar tanulására sarkallta az ifjú császárnét és néhány hónap alatt jelentősen előrehaladt nyelvtanulásában. Ennek köszönhetően 1864-ben el tudta érni, hogy egy magyar társalkodónőt vehessen maga

mellé, akivel a nap nagy részében gyakorolhatta a beszédet, bővíthette szókincsét. Az arisztokrata aspiráns hölgyek nevét tartalmazó listáról – melyen utolsóként, idegen kézírással ott állt egy egyszerű név: vecseszéki Ferenczy Ida – Erzsébet ezen utolsó név tulajdonosát kérte magához. Első találkozásukkor Erzsébetben szimpátia alakult ki Ferenczy Ida iránt, a kecskeméti nemes lány pedig a császárné varázsa alá került. „Sohasem álmodtam – beszélt el később Ferenczy Ida Karafiáth Márius doktornak –, hogy ilyen csudálatos szépség és ennyi báj létezhet. Szemem rezgett, elbűvölten, önfeledten bámultam ezt a tündér csudát. Elfeledtem hol vagyok,

miért vagyok ott, mindent. Bársonyos barna szeme megigézett. Csak néztem, néztem ezt a gyönyörű álomképet és abban a pillanatban éreztem, hogy sorsom eldőlt s örök életemre rabja, hűséges szolgálója leszek ennek az álomképnek.” Beszélgetésük alkalmával a császárné meggyőződött arról, hogy Ida egyszerű, tiszta, nemes lélek és szolgálatába fogadta.

Ferenczy Ida udvarhölgy nem lehetett, mert ez a cím csak a főúri családok hölgytagjainak volt fenntartva, sőt a Hofburgba kerülésekor még udvarképes sem volt. Udvarképesnek, vagyis az udvarnál való megjelenhetési jog birtokosának ugyanis azt tekintették a Habsburg udvarnál majdnem fél évezreden át uralkodó spanyol etikett szerint – a II. Rudolf által meghonosított udvari szertartási szabályok a dinasztiaának Magyarországon tartott udvaránál csak I. Ferenc császártól voltak érvényben –, aki ősi próbát tett. Az ősi próba a tiszta nemesi leszármazás bizonyítását jelentette. Polgári származású személyek csak akkor voltak udvarképesek, ha titkos tanácsosok, idegen hatalmak követői, miniszterek, rendlovagok voltak. Udvarképes volt azonban minden katonatiszt hadnagytól felfele.

Az Erzsébet-rend I. osztályú keresztje
(Hadtörténeti Múzeum)

A brünni „Maria Schul” Nemesi Kisasszonyintézet
díszjelvénye, 19. századvégi típus
(Kállay Gyűjtemény Nyíregyháza)

Csillagkeresztos Dámák Rendje
(Hadtörténeti Múzeum)

NCSEI”

Az udvarképességgel bíró személyek azt a kiváltságos előjogot élvezték, hogy udvari ünnepeken, felvonulások, körmenetek alkalmával részt vehettek a király, illetve a királyné kíséretében, továbbá az udvarnál rendezett multságok, ünnepélyek, mint például bálók, díszebédek, vadászatok, lovagjátékok részesei lehettek. A bécsi udvari ceremónia – rangkülönbségek figyelembevételével – az udvarban való megjelenés, viselkedés, sőt ruhaviselet módját is szabályozta. Az udvartartás 1527-ben kidolgozott rendje egészen a Monarchia végéig, 1918-ig maradt érvényben a bécsi udvarban.

Az udvarképesség azonos fogalom volt az alapítványképességgel. Az alapítványképesség annyit jelentett, mint az ősnemesi családoknak ősi próba letételére való képességét, azaz tiszta nemesi leszármazást, 4-8-16 ős kimutatását. Alapítványképességnek azt a családot tekintették, amely leszármazásában soha meg nem szakadt a nemesi vonal. Hölgyek részére a Habsburg (később Osztrák–Magyar) Monarchiában a 19. sz. második felében több nemesi hölgyalapítványi intézet létezett: pl. a Mária Terézia savoyai hercegnő által alapított Savoyai Hercegi Hölgyalapítványi Intézet Bécsben, a Mária Terézia királynőről nevezett Nemes Hölgyalapítványi Intézet Prágában, a brünni „Mária Schul” Nemesi Kisasszonyintézet stb. Ezek az intézetek megkövetelték az ősi próba letételét. A nemesi hölgyalapítványi intézetek külön alapszabállyal, külön jelvénnel, ünnepi díszruhával stb. rendelkeztek, közös volt viszont bennük, hogy valamennyi nemesi hölgyalapítványi hölgyei udvarképesek voltak és kisasszonyi létükre – hasonlóan, mint az uralkodóház főhercegnői – „asszony” címmel tiszteltettek meg.

A brünni „Maria Schul” Nemesi Kisasszonyintézetbe felvételt kérőknek 4 nemes őst kellett kimutatni atyai és 4 nemes őst anyai ágon (vagyis a mindkét ági dédszülők nemességét), s ezt kellőleg, az előírt módon hitelesített törzsfával igazolni. A brünni hölgyalapítványi intézet az őspróba tekintetében nem volt olyan szigorú, mint a bécsi és a prágai. Feltehetően egyrészt ezért is eshetett a választás Ferenczy Ida

Ferenczy Ida
díszmagyarban a
millennium alkalmával

esetében erre a nemesi alapítványi intézetre. A jelölésnél az is sokat nyomhatott a latba, hogy Ida nagynénje, Ferenczy Mária is alapítványi hölgy volt.

Ferenc József 1865. január 26-i rendeletével Erzsébet császárnéra ruházta az addig a Dietrichstein-család által ellátott kinevezési, felvételi, visszavonási társigazgatói jogosítványokat. Ezért eshetett a választás Ferenczy Ida esetében mindekelőtt erre a nemesi kisasszonyintézetre, melynek alapítványi helyének megszerzésével az udvarképességet Ferenczy Ida elérhette.

Az intézet díszjele a következő volt: vöröses zománc, arany gyöngysorokkal, növényi ornamentikával díszített zárt koronáról függő, arany sugárkoszorúval és gyöngykerettel övezett homorú, ovális, óaranyból való érem, közepén Szűz Mária (Immaculata Virgo) látható mennybementelekor fehér ruhában és sötétkék alapú, ötágú arany csillagokkal borított palástban. A korona tetején sötétkék zománcú zománcú gömb, felette arany kereszt.

A díszjelet világoskék, fehér szegélyű csokorszalagon, a bal váll alatt kellett

viselni. Ünnepelesebb alkalmakkor a bal válltól a jobb csípőig érő, szintén fehér szélsávú világoskék vállszalagon viselték a díszjelvényt. A hölgyek az insigniát mindig tartoztak viselni, ha az udvarnál megjelentek, minden olyan társaságban, ahol a nemes úrnők ékszerrel (kitüntetésekkel) jelentek meg.

A nemesi alapítványi intézetbe tiszteletbeli hölgyként való felvétel, az óspróba letétele, az okiratok beszerzése időt vett igénybe. Ferenczy Ida 1864 novemberében került a Hofburgba, de csak 1866 márciusában újságholhatta kecskeméti rokonainak írt levelében, hogy siet magát lefényképeztetni a most kapott alapítványi jelvénnel. A kecskeméti nemes lányból 1866. március 7-én lett brünni tiszteletbeli alapítványi hölgy, ezzel együtt Frau Ida von Ferenczy, 150 forint fizetéssel és teljes ellátással.

Ferenczy Ida bár nem lehetett udvarhölgy, mégis sokkal bizalmasabb kapcsolatba került a fiatal császárnéval, a magyarok szeretett királynőjével, Erzsébettel, mint az arisztokrata udvarhölgyek bármelyike. Ez

derül ki Erzsébet királyné számos, meghitt hangú leveléből, melyeket felolvasónőjének írt „*Kedves Idám!*”, vagy „*Édes Idám!*” megszólítással, és általában így zárt: „... *hű barátnőd Erzsébet*”. („*Sokszor gondoltam rád, és nagyon is hiányoz nekem, a hosszú fésülködés alatt, a séták közben, és úgy ezerszer a napban*” – írta pl. 1865. július 12-én Erzsébet Ferenczy Idának, aki éppen családja látogatásán, Kecskeméten tartózkodott.)

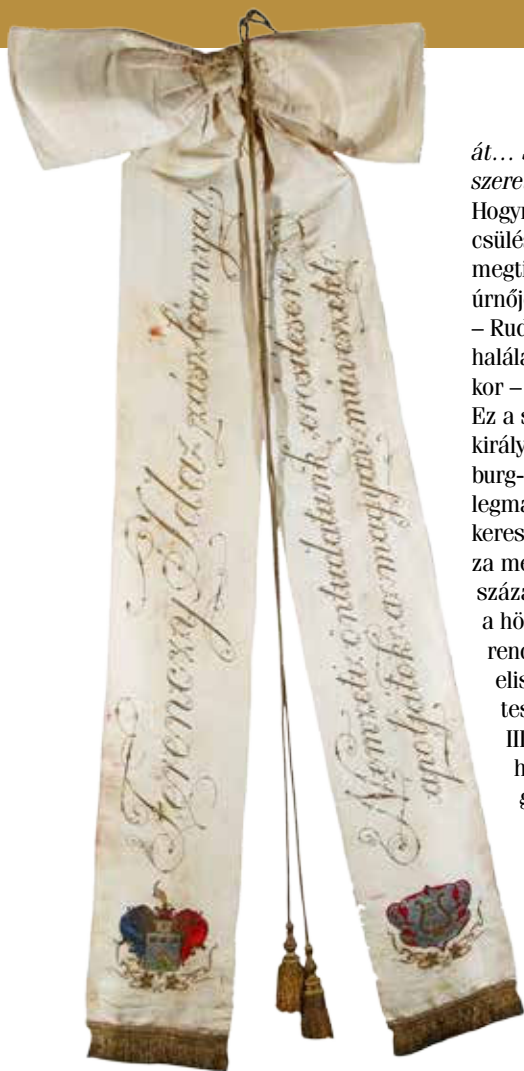
Ida távol tartotta magát a pletykáktól, nem barátkozott senkivel, szívvel-lélekkel Erzsébetet szolgált. Mindent elmondott úrnőjének otthonáról, addigi életéről, arról, amit a kecskeméti Ferenczy házban összegyűlt ismerős urak a haza sorsáról tárgyaltak, azokról az igazságtalanságokról, amit a nemzet az elnyomatás idején elszenvedett. Ezzel még inkább felkeltette Erzsébet rokonszenvét Magyarország iránt. Nem egy történész szerint Ferenczy Ida közvetítő szerepet játszott a kiegyezést kereső magyar liberálisok, főleg gr. Andrássy Gyula és Deák Ferenc, valamint Erzsébet között. Tény, hogy Andrássy Gyula

a kiegyezés előtt és után is több – köztük személyesen neki szóló, baráti hangvételű – levelet írt Ferenczy Idának.

Ida igaz hűséggel, önfeláldozóan gondoskodott úrnőjéről, ismerte és vigyázta annak minden titkát, gondozta és intézte legszemélyesebb levelezését. Nélkülözhetetlen volt Erzsébet sokféle kívánságának teljesítésében, sőt javaslatokkal állt elő, amiket úrnője többnyire megfogadott. Ida ajánlotta pl., hogy tartsanak a lainzi kastély körüli vadaskertben pár tehenet a királyné, különleges étkezési szokásait kielégítő, friss tejjel való ellátása végett. A Kecskeméten készült tervek alapján kialakított „*majorság*” felügyeletével Idát bízták meg. Ida tanácsára kezdte Erzsébet királyné pénzét értékpapírokba fektetni. A befektetett pénz szép summát tett ki a királyné halála után. Mária Valéria – Erzsébet királyné kedvenc lánya – ezt így örökölte meg naplójában: [1898.] szeptember 20-22. „... *Aztán áthozták a végrendeletet, tudomást szereztünk a nagy, az ijesztően nagy vagyonról, amit a Mama Gizellára és rám hagyt.*”

Kecskemét
a századfordulót követően.
Forrás: KJMJ Történeti gyűjtemény

Ferenczy Ida töltötte be az 1909-ben Kecskeméten rendezett Országos Dalostalálkozó zászlóanya szerepét, amelyet e zászlószalagon is jeleztek.

Forrás: KKJM Történeti gyűjtemény

Idővel Ferenczy Ida lett a királyné „kamara-i vezetője”. A személyzettel való rendelkezés, a bevásárlások és egyéb gazdasági ügyek intézése tartozott feladatai közé. Erzsébet megkülönböztetett szeretettel volt Ferenczy Ida iránt. A Burghban és Gödöllőn Ida szobái a királyné lakosztályához csatlakoztak, Schönbrunnban is kiemelt helyen voltak, míg az udvarhölgyek szobái egy mellékszárny harmadik vagy negyedik emeletén. Erzsébet királyné szíven viselte Ferenczy Ida érzéseit, ez kitűnik többek között abból az Írországból írt leveléből is, melyben Idának apja halála miatti együttérzését fejezte ki: *„Kedves Idám! ... Szívből sajnállak, mert tudom mennyire oda leszesz Atyád halála miatt. De remélem, ha elmúlt az első nagy fájdalom, be fogod látni, hogy jobb így, mint ha betegesen végig húzta volna életét hónapokon*

át... Szívből csókol legőszintébb részvétellel szerető Erzsébet.”

Hogyne hálálta volna meg ezt a megbecsülést, együttérzést, barátsággal való megtiszteltetést Ferenczy Ida. Csüggött úrnője minden kívánságán, nehéz óráiban – Rudolf trónörökös 1889. január 30-i halálakor, Mária Valéria férjhezmenetelekor – támasza volt úrnőjének. Ez a szeretet és hűség indíthatta Erzsébet királynét arra, hogy Ferenczy Idát a Habsburg-ház dinasztikus rendjével, az egyik legmagasabb női kitüntetéssel, a Csillagkeresztes Dámák Rendjével ajándékozza meg 1891 elején. Ismert, hogy a 17. századtól a világi fejedelmek, dinasztiaiak a hölgyek számára is alapítottak exkluzív rendeket. Ezek közül az egyik előkelő és elismert, a Habsburg-házi Csillagkeresztes Dámák Rendje volt. Megalapítása III. Ferdinánd cs. és kir. (1608–1657) harmadik feleségének, özvegy Gonzaga Eleonóra császárné és királynénak a nevéhez fűződik.

A Habsburg-dinasztia évszázadok óta őrzött egy szent klenódiumot,

Krisztus keresztfájáról két szilánkot, amit aranyke-

retbe foglaltattak.

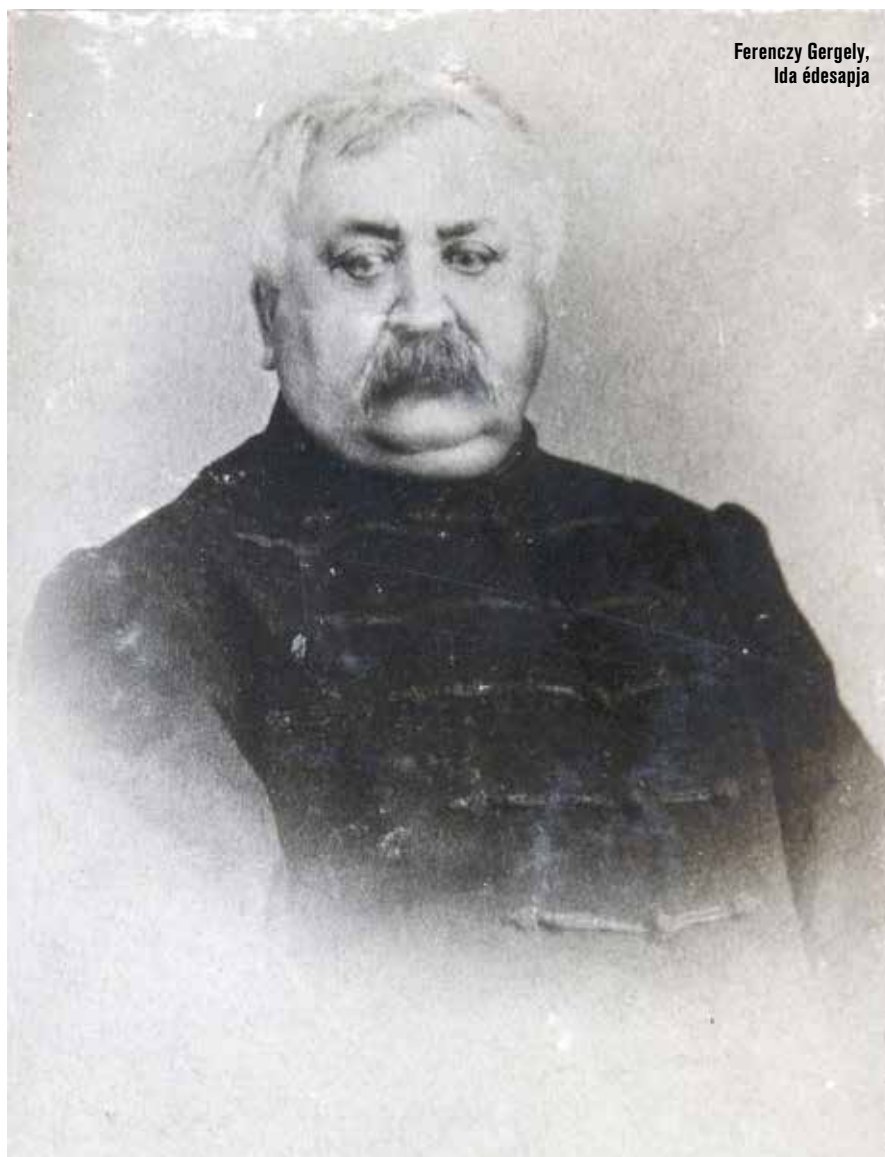
III. Ferdinánd halála után fia, I. Lipót mostohaanyjának, Eleonórának ajándékozta a nagybecsű szent ereklyét, hogy özvegyi sorsán enyhítsen, s aki azt kristálytartóban, díszes ládikában az imázsamolyán őrizte. A bécsi Burghban 1668 februárjában hatalmas tűzvész pusztított, de az ereklye csodával határos módon épen maradt: öt nap múlva az izzó hamuból előkerült és megpedt arany- és kristálytartó, a két

faszilánk azonban sértetlen volt. Ez a csoda, a rendkívüli esemény készítette az özvegy császárnét és királynét arra, hogy a vallásos buzgóság, irgalmasság, jótékonykodás célkitűzésével megalapítsa a Csillagkeresztes Dámák Rendjét, hogy a rendtagok a szent kereszt szolgálatában és tiszteletében éljenek, erényes életmódot folytassanak.

Gonzaga Eleonóra kidolgozta a rendi alapszabályokat, meghatározta a rendjelvény formáját, és a tervezeteket megerősítés céljából elküldte azt az Apostoli Szent Széknek. IX. Kelemen pápa 1668. június 28-i bullájában jóváhagyta a rendalapítást. I. Lipót császár pedig az 1668. szeptember 9-én kelt oklevelében adta hozzájárulását az új intézmény létrehozásához.

A csillagkereszt elnevezés a négy csillagból álló csillagzatot, a Déli Sarkcsillagot jelöli. A rendet csak olyan főhercegnőknek, hercegnőknek, grófnőknek, bárónőknek, nemes hölgyeknek adományozták, akik nemesi őspróbát tudtak tenni. Magyarországon, apai-anyai ágon 8-8 nemesi őst számláló nők lehettek

Ferenczy Gergely,
Ida édesapja

A rendjelvény az évszázadok alatt több változáson ment keresztül. Az utolsó típusú rendjelvény előlapján kék zománcú, díszes ovális girland övezi a kiterjesztett szárnyú, fekete-aranytollú, korona nélküli kétfejű császári sast, amelynek mellén halovány türkiz szegélyű barnászvörös görög kereszt van. Fent fehér szalagon a rendi jelmondat: SALUS ET GLORIA (üdvösség és dicsőség). Hátlapja a jelmondat kivételével megegyezik az előlappal. A rendjel anyaga: arany, zománc; mérete: 47×31 mm. A rendjelvényt fekete moaré női csokorszalagon, a bal mellen viselték.

A rendjelvényt a rendtag halála után az örökösöknek vissza kellett szolgáltatniuk a rend titoknokának. (Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullását követően megjelent 1919. április 3-i törvény – amely eltörölte a nemesi címeket, rangokat – nem érintette az Aranygyapjas Rendet és a Csillagkeresztes Dámák Rendjét, mert azokat mindig mint az uralkodó család házi rendjelét adományozták.) 1890. július 31-én kelt Ischlben Feifalik Hugónak Erzsébet cs. és királyné titkárának levele, melyben értesítette a Csillagkeresztes Rend tekintetes Kancelláriáját, hogy őfelsége, a cs. és királyné ezen a napon hajnácsközi Vécsey Mária bárónőnek, Mária Valéria főhercegnő udvarhölgyének, és Ferenczy Idának, a királyné legnemesebb felolvasónőjének a Csillagkeresztes Rend jelvényét adományozta.

Az adományozás tényét e levél alapján vezették be a Csillagkeresztes Rend anyakönyveinek IX. kötetébe 413., illetve 414. szám alatt.

Óriási megtiszteltetés és különös kegy volt ez az adományozás a királyné részéről és nagyon személyes gesztus Ferenczy Ida felé. 1891. január 11-én egy rövid tudósítás jelent meg a Kecskeméti Lapok „Különfélék” rovatában: *„Csillagkeresztes hölgyvé nevezték ki Ferenczy Ida cs. és kir. alapítványi hölgyet, Ő Felsége a királyné magyar felolvasónőjét, városunk nemes lelkű szülöttjét. E ritka kitüntetést maga Ő Felsége, a királyné adta át a kitüntetett hölgynek. Kitüntetése feletti örömünknek mi is óhajtunk kifejezést adni.”*

*

Erzsébet királyné kedvenc lányának, Mária Valériának férjhezmenetele (1890. július 31.) után évente csak pár hetet töltött Bécsben. Keresztül-kasul bolyongott Európában hol vasúton, a saját szalonko-

Csillagkeresztes hölgyek, kiknek férjük is hasonlóan nemes volt. Olyan esetekben, amikor a kitüntetendő édesanyja, nőtestvére, közvetlen női rokona korábban már megkapta a rendet, nem kellett őspróbát tenni, csupán a keresztlevelet kellett bemutatni. A szigorú előírások miatt a rend a Habsburg Birodalom (majd Osztrák–Magyar Monarchia) római katolikus főnemesi hölgyeinek igen exkluzív kitüntetése maradt mindvégig. Méltán állították párba a férfiak számára adományozott legjelentősebb házirenddel, az Aranygyapjas-renddel. A belépéssel a hölgyek kötelezték magukat a római katolikus vallás szolgálatára, a szent keresztnek a tiszteletére, a vallási szertartásokon való aktív részvételre.

Nem kevésbé a jótékonykodásra, irgalmas cselekedetekre, a szenvedőkkel, betegekkel való foglalkozásra (pl. betegházak, ispotályok látogatása, a betegek saját kezű etetése, stb.) A rend élén nagymesternőként az úgynevezett legmagasabb védnökasszony (Oberste Schutzfrau) állt. Ő a mindenkori császárné, ritkábban az egyik főhercegnő volt. Új tag felvétele a legmagasabb védnökasszonytól függött. Az új tagokat a bécsi Burg kápolnájában tartott ünnepély keretében a szeptember 14-i rendi ünnepen vették fel. A legmagasabb védnökasszony személyesen nyújtotta át – az oltáron előbb megszentelt – díszjeleket az újonnan kinevezett, s előtte egyenként letérdelő hölgyeknek. A rendnek fokozatai nem voltak.

csijában, hol a császári jachtokon (Greifen, Miramar). A királyné nyughatatlan lelke bárhol volt, elvágott onnan. (Görögországi birtokán sem tudott megmaradni, ahogy elkészült az Achilleon-kastély, már nem érdekelte igazán.) Ferenczy Ida, a császárné és királyné hú barátnője és „társalkodónője” nem vett részt ezeken az utazásokon rossz egészségi állapota miatt. Gróf Festetics Mária udvarhölgy és báró Nopcsa Ferenc főudvarmester leveleikben számoltak be a királyné bolyongásairól és az ő megpróbáltatásairól Idának. 1894-től a fiatal gr. Sztáray Irma váltotta fel a megfáradt Festetics Máriát és Berzeviczy Ádám került a nyugdíjba vonult Nopcsa Ferenc helyére. Ők kísérték tovább úrnőjüket szerte Európában. Erzsébet királyné sokszor megváltoztatta úti célját, amellyel nagy zavart okozott a főudvarmesteri hivatalban. Maga Ferenc József is keveset tudott hitvese útitervéről, még kevésbé befolyásolhatta azt. Sem a császár, sem Berzeviczy Ádám nem tudták megakadályozni, hogy 1898. szeptember elején Genfbe menjen Erzsébet, ez a cél nem szerepelt az útitervben. Itt, a Genfi-tó partján szúrta le Ausztria-Magyarország császár- és királynéját 1898. szeptember 10-én Luigi Lucheni olasz anarchista. Erzsébet királyné temetése szeptember 17-én rendkívüli gyászpompával, szomorúsággal és részvéttel ment végbe Bécsben. A temetés után szinte azonnal feloszlatták a királyné magyar udvartartását. Az udvar kiközösítette őket, csakúgy, mint Rudolf halála után a trónörökös barátait. Még Mária Valéria is felháborodottan állapította meg (noha ő igazán sokszor volt féltékeny az udvarhölgyekre és Ferenczy Idára), hogy „szegény Ferenczy Ida egészen összetört attól, ahogyan az udvar vele és a Mama többi bizalmasával bánik. Papának természetesen mindent másképp állítanak be... Így bosszulja meg magát az udvar rajta, akit éveken át csendben, de eredménytelenül gyűlölt, így kell most mindannyiuknak bűnhődniük mindazért, amiért bűnösnek találják őket, noha nem is tudják, mit követtek el. Ezek az ellenséges táborok – az egyik párt ugyanolyan, mint a másik – képezik az »udvart«. Hát hogye tennék meg mindent, hogy távol tartsam a gyermekeket az efféléktől!” Ferenc József nem üres kézzel „eresztette szélnek” a királyné udvartartását. Berzeviczy Ádámot „Erzsébet Császárné és Királyné oldalán áldozatkész gondoskodással és legteljesebb odaadással teljesített hú

Kedves Idám...

Erzsébet királyné 1879. március 9-én, Írországból írt egy levelet Ferenczy Idának, amelyben egyértelműen kirajzolódik kettejük igen mély, személyes kapcsolata. Sisi a levélben együtt érző gondolatait osztotta meg Ferenczy Idával édesapja, Ferenczy Gergely halála kapcsán, aki aktívan részt vett Kecskemét közéletében, annak irányításában. Ferenczy Gergely 1849 után a Tanács mellett működött 12 bizalmi férfiú egyike volt. Alapító tagja volt a Kecskeméten 1872. február 25-én létrejött Deák-pártnak.

Írországból, angol fejléces levelepapíron, "Idának" címzett borítékkal

1879. márc. 9.

Summerskill

Enfield

C. Meath, Ireland.

Vasárnap 3. 9. 1879.

Kedves Idám!

Szóból sajnállak, mert tudom mennyire oda leszel az Anyád halála miatt. De remélem, ha elmúlt az első nagy fájdalom, be fogod látni, hogy jobb így, mint ha betegesen még húzta volna életét hónapokon át. Most gondold magadra. Anyád iránt teljesítetted kötelességeidet, most inérem légy egészséges és erős. Remélem hogy Bécsbe mész most, hol mégis legnyugodtabban élhetsz, aztán ne feledd Braunnal beszélni. Íj nemsokára. Szóból csókol legőszintébb részeddel szerető

Erzsébet

Forrás: Kedves Idám! Erzsébet királyné, Ferenc József, Andrássy Gyula és Schratt Katalin levelei Ferenczy Idához. Szerk.: Tolnayné Kiss Mária, Akadémiai Kiadó, Budapest 1992. 103. o.

Erzsébet királyné,
Sisi

szolgálati elismeréséül” a Vaskorona Rend első osztályával tüntette ki az uralkodó. Gróf Festetics Mária és Ferenczy Ida pedig 1898. szeptember 21-én megkapta a pár nappal előbb – szeptember 17-én – alapított Erzsébet Rend első osztályát. Erről közleményt adtak ki: „Ő császári és apostoli királyi Felsége, folyó évi szeptember hó 21-én kelt legfelsőbb kézírattal, a néhai Császárné és Királyné Ő Felsége udvartartásának felosztatása alkalmával, gróf Bellegarde Ferenc titkos tanácsosnak, mint néhai Ő Felsége főudvarmesterének, kötelességű odaadással teljesített kitűnő szolgálatáért, legmagasabb köszönetét és elismerését nyilvánítani, tolnai gróf Festetics Mária udvarhölgynek pedig, valamint Ferenczy Ida főolvasónőnek, a néhai Ő Felsége oldalán sok éven át fáradhatatlan odaadással teljesített hű szolgálataik elismeréséül, az Erzsébet-rend első osztályát legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.”

Magát az Erzsébet Rendet Ferenc József 1898. szeptember 17-én, a temetés napján

kegyelethől és az Ő védszentje thüringiai Szent Erzsébet tiszteletére Erzsébet-rendnek neveztem el.

A jöttévés és embertársai fájdalommainak enyhítése volt az, mire a Megboldogult egész életén át törekedett; szolgáljon tehát ez újonnan alapított rend is arra, hogy általa oly érdemek nyerjék el jutalmukat, melyeket asszonyok és hajadonok különböző hivatási körükben vagy pedig a vallás, emberszeretet és jótékonyság terén szereztek maguknak.

E renddel egy érem s áll kapcsolatban, mely Erzsébet-éremnek lesz nevezendő. Kelt Schönbrunnban, 1898. évi szeptember hó 17-én Ferenc József s.k.”

Az uralkodó ugyanekkor hagyta jóvá az új rend alapszabályait is. A rendnek három osztálya volt: nagykereszt, I. osztály és II. osztály. Az Erzsébet Rend I. osztályú keresztje (melyet Ferenczy Ida is kapott): piros – fehér – piros sávazású lilomos végű görög kereszt szárai között rózsák, arany, gyöngy szegéllyel körülvett fehér mezőben Thüringiai Erzsébet jobbra néző mellképe

alapította a tragikus körülmények között elhunyt neje, Erzsébet és az ő védőszentje, Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére:

„A legmélyebb fájdalomtól lesújtva, azon pótolhatatlan veszteség következtében, mely Engem, Házamat és népeimet forrón szeretett Hitvestársam Erzsébet Császárné és Királyné hirtelen elhunyt által ért és azon szándéktól vezéreltetve, hogy az Elhunytanak egy maradandó emléket alkossak, egy női érdemrend alapítását határoztam el, melyet mélyen gyászolt, Istenben boldogult Hitvestársam emlékezte iránti

látható. Hátlapján közepén arany gyönggyel szegélyezett fehér mezőben rózsák és E. monogram található. Karikáján arany szalagszorító, karikájának hátoldalán arany finomságjel van. Anyaga: arany és zománc. Mérete: 48×65 mm.

Az alapszabály előírta a rendjelvények és az érem ünnepélyes alkalmakkori viselését is. Az Erzsébet-rend első osztályánál a rend keresztjét egy 28 mm széles rendszalagon a mell baloldalán viselték. (A rendtag halála után a rendjelet vissza kellett küldeni.) A vállszalagon, baloldalon viselt rendjeleknek is rangsora volt. Belülről, a szív felől haladt kifelé. Ezért mondhatjuk azt, hogy a Ferenczy Idáról készült festményen a felolvasónő szabályszerűen viselte rendjeleit, insigniáit: a szív felől haladva kifelé előbb a Csillagkeresztes Dámák Rendjének jelvényét, majd az Erzsébet Rend I. osztályát, legszálsóan a brünni „Mária Schul” Nemesi Kisasszony-intézet díszjelét, a bal válltól a jobb csípőig érő kisasszony-intézeti női vállszalagon. Ferenczy Idának a rendjelekkel való kitüntetés miatti örömei sokkal nagyobb volt a bánata, amit úrnője elvesztése miatt érzett. Az Erzsébet királyné által még holtában is megnyilvánuló szeretete által vezéreltetve őrzött, gyűjtött minden ereklyét, ami királynéjával volt kapcsolatos. Élete végéig (1928. június 28-án hunyt el Bécsben, idén 90 éve) nem tudta megbocsátani magának és a királyné környezetének, hogy nem tudták megakadályozni a genfi utazást és (az előre nem látható) tragédiát. „Mi voltunk az okai a jóságos királyné halálának – mondta évtizedekkel később Krúdy Gyulának –, mert nem tartottuk meg a szigorúan előírt úti programot, amelyet pedig nem hiába adott kezünkbe a bécsi főudvarmesteri hivatal. Sem Esterházy uram, a királyné udvarmestere, sem Berzeviczy uram, a királyné útimarsallja nem tiltakozott elég erőlesen, hogy Franciaországból és a bernáthegeyi barátok kolostorából jöve a királyné őfelsége ne töltsön néhány napot Genfben is, amely város az itteni szabadságok miatt mindig tele volt egzaltált emberekkel. Hagytuk a királynét Genfben utazni, pedig ez nem is volt az úti programban... Azóta lettünk mindannyian kegyvesztettek a bécsi udvarnál.” A Franz Horst által festett képen talán ez az önvád jut kifejezésre azzal a szomorkás fél mosollyal, amellyel Ferenczy Ida maga elé tekint.

Péterné Fehér Mária

AZ ELSŐ KECSKEMÉTI GŐZMALOM TÖRTÉNETE

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után nehezen tért magához az ország. „El volt a nép kedvetlenedve, és bánat tartotta fogva szívét-lelkét, hogy szinte elzsibbadt minden ereje” – írta visszaemlékezésében az 1893-ban megjelent Kecskeméti Nagy Képes Naptár. Akadt azonban olyan vállalkozó is, aki megpróbálta kihasználni a kínáló lehetőségeket. Tóth József komoly terveket szőtt, és 1857-ben a Trombita utca 1. számú Klingert-féle telken felépítette Kecskemét első gőrzsellegű üzemét. A 24 lőerőjű géppel fűlszerelt gőzmalom 1858-ban, József napján kezdte meg működését. Ez a malom volt az első az országban, amely egyszerű kűtvízre alkalmazott gőztömörítővel rendelkezett.

Az első esztendőkhöz nehezek voltak. A gőzmalom őrlés társadalmi elfogadtatásához türelem és további fejlesztések kellettek. Schweiger József személyében Tóth József új társat talált, s mivel a cégben immár két tulajdonos is József nevet viselt, illetve az első őrlés is ezen a napon indult, ezért a kecskemétiak csak úgy hívták: „a József-malom”.

A következő években, a javuló pénzügyi helyzetben a tulajdonosok bővítették a telephelyet, majd hét kőre alakították át az üzemet. A József-gőzmalom forgalma fokozatosan emelkedett. Az őrletés és annak kiszolgálása, valamint a gabonák szállítása

Schweiger Ferdinánd

azonban egyre nehezebbé vált. Szaporodtak a lakossági panaszok, és a bejelentések alapján hozott határozatok alaposan megkeserítették a cég működését.

A kiegyezést követően új lendületet vett az üzleti élet. A vállalkozás részvénytársasággá alakult. Ugyanakkor megjelentek a versenytársak, s mivel az üzem kazánja elhasználódott, belső faszervezete tönkrement, a gőzmalom felújításra szorult. Ebben a helyzetben új tőkescsoport vette át az irányítást. Az új cégvezető, Schweiger Ferdinánd átszervezte, korszerűsítette, nyereségessé tette a vállalatot. Az elavult régi helyett egy 200 lőerős, korszerű fek-

vőgépet vásároltak, valamint beépítettek egy új hengerszéket és egy új lisztkeverőt. A városban elsőként elkészült a malom villanyvilágítása is. A Kecskeméti Nagy Képes Naptár így jellemezte: „Ő ott van mindenütt, figyelme mindenre kiterjed egész a minüciáig és érintkezik munkásaival, segédeivel, az őrletőkkel s nemcsak igazgat és felügyel, hanem tesz, cselekszik és a hol szükséges, újít és orvosol. Ennek köszönhető, hogy a bizalom a nagy közönségben már is megszilárdult a vállalat iránt és a kereskedő világ is innét látja el szükségletét. Schweiger Ferdinánd működése már eddig is igazolta, hogy nem elég csupán szakembernek lenni egy vállalat vezetőjének, hanem arra külön rátermettség, egyéni akarat és főleg rutin kell!”

A századfordulóra zavartalan, biztonságos munkavégzés jellemezte a céget, de a jelentős korszerűsítés sem tudta türelemre bírni a közvéleményt az üzem környezet-szennyezése miatt. Az 1911. évi földrendezés során a malmot komoly károk érték, államkölcsönök segítségével azonban újraindulhatott az őrlés. Az újabb katasztrófa viszont már végzetesnek bizonyult. **100 évvel ezelőtt, 1918. február 14-én leégett az üzem, s ezt követően a tanács már nem engedélyezte a József-gőzmalom újbóli felépítését.**

Varga Géza

Az egykori József-gőzmalom helyén ma lakóház áll

A kecskeméti „József” gőzmalom rt. alapszabályai

HARCOK SZ ÉS A SZENTTAMÁS

Alig ismert tény, hogy az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc idején négy alkalommal folyt heves harc a Délvidéken Szenttamás elfoglalásáért. A szenttamási megerősített földvért a magyar honvédek hősie és vére harok árán végül is elfoglalták. Ennek emlékére a magyar kormány a szenttamási harangokból érmeke veretett a küzdelemben részt vett katonák számára. A délvidéki heves harokban több alkalommal bevetették a kecskeméti nemzetőröket is. Jelen írás a 170 évvel ezelőtti eseményeknek és a kecskeméti nemzetőröknek/honvédeknek kíván méltó emléket állítani.

1848 tavaszán Európában forradalmi hullám söpört végig. Március 13-án elérte Bécsot, 15-én pedig Pest-Budát is. Hazánkban március 15-én vér nélküli forradalom zajlott. Petőfi, Jókai, Vasvári, Bulyovszky és mások vezetésével az egyetemi hallgatók, a pesti fiatalság egy része nyílt tüntetést hajtott végre a Habsburg Birodalom ellen. Követeléseiket 12 pontba foglalták. A pesti események híre másnap érkezett Kecskemétre. Március 17-től a híros városban szimpátia tüntetést szerveztek, éltették a pesti forradalmi eseményeket. A következő napokban a városi tanács több fontos intézkedést tett, és megkezdtek a nemzetőrség szervezését is.

Áprilisban megalakult az első, önálló független magyar kormány gróf Batthyány Lajos vezetésével. Az uralkodó pedig szentesítette a törvényeket. A bécsi kamarilla szembeállította egymással a hazánk területén és a szomszédos államokban élő nemzetiségeket. Az ország déli területén a magyarság ellen szerb fegyveres mozgalom bontakozott ki.

Fegyveres erő szervezése

A magyar kormány megalakulásától kezdve fontosnak tartotta a haza védelmének szent ügyét. Kezdetben nemzetőrséget szervezett. 1848. május 16-án kezdték felállítani az első honvédszázlójakat. Kecskeméten május 18–20. között összesen 2429 jelentkezőt írtak össze. Akkor még ún. mobilis nemzetőröknek titulálták őket. Ezek a személyek már önkéntesként jelentkeztek fegyveres szolgálatra. Az akkor szervezett nemzetőrök tekinthetők a későbbi honvédség alapjának.

A lovas nemzetőrök május 18-án, a gyalogosok pedig 28-án választották meg a tisztikart. A lovas kiképzést a Czollner téri lovardában hajtották végre. A nemzetőrök május 21-én ünnepélyes keretek között tettek esküt a haza védelmére a Rákóczi induló dallamára.

Kecskeméti nemzetőrök harcbevetése

Kecskeméten a vármegye utasítására, a táborba indulás előtt, július 16-án a mozgósított nemzetőrök esküt tettek a magyar haza védelmére a Katonai Lovardában. Hoffman János /1794–1854/ plébános ünnepi szentbeszédében a katonai helytállás fontosságára hívta fel a harcba indulók figyelmét, majd felszentelte a lobogójukat. Kecelen, Jánoshalmán keresztül július végén érkeztek Újverbászra. A táborban gyakorlatozással foglalkoztak. A hadművelleti területen pedig őrszolgálatot láttak el, s járőröztek. Harmincegy napig tartott a szolgálatuk.

A következő kecskeméti kontingens /270 gyalogos és 40 lovas/ augusztusban érkezett a délvidéki táborba. A fegyvereiket is ott kapták meg. Ezt a kecskeméti nemzetőr csoportot több alkalommal is harcba vetették a szerb felkelők ellen.

Jurátus szabja az 1848/49-es szabadságharc idejéből.
Forrás: Kenyeres Dénes

SZENTTAMÁSÉRT Szenttamási EMLÉKÉREM

Szenttamási ütközetek

1848 nyarán, Délvidéken a szerbek fegyveres harcot kezdtek a magyarlakta területek ellen. Polgárháború bontakozott ki a szerbek és a magyarok közt. A szerbek jól megerősített táborokat, sáncokat építettek. Az ott elhelyezett felkelők a gyorsaságra és a magyarok meglepésére alapozott gerillaháborút készítettek elő. Szekereken száguldó különítményeik gyorsan és váratlanul közelítették meg a támadásra kiszemelt magyar területeket. Sok esetben az ilyen rajtaütések sikeresek és hatékonyak voltak. 1848. június 12-én heves összecsapás volt Karlócán a sorkatonaság és a szerb felkelők között. Ezzel a Délvidéken kitört a nyílt fegyveres harc a két fél közt.

Július 14-én volt az első szenttamási ütközet a magyar és a szerb csapatok között. Az ellenség rendkívül megerősítette a szenttamási földvárat. Jelentős haderőt

állomásoztattak a magyarok ellenében. A mieink támadása épp ezért nem járt sikerrel, a magyar erők a császári-királyi katonákkal közösen sem tudták elfoglalni Szenttamást.

A szenttamási földvárat augusztus 19-én próbálták ismét elfoglalni a magyar seregek. Ekkor már Mészáros Lázár hadügyminiszter volt a magyar katonaság parancsnoka. A szerbek rendkívül szívósan védték az erődítményt. A kudarcok okai: – a parancsnokok a legveszélyeztetettebb pontokon vezették támadásba a rosszul és hiányosan felfegyverzett nemzetőrzászlóaljakat,

- a magyar egységek még nem rendelkeztek kellő kiképzéssel és harci tapasztalattal,
- a tisztikar egy része nem érezte igaz ügynek a szerbek elleni harcot.

A Szenttamás elleni második csatában már harcba vetették az augusztusban táborba indított kecskeméti nemzetőröket is. Burián László nemzetőr őrmester ebben az ütközetben, az összecsapás során hősi halált halt. Soós János lovas nemzetőr az Óvár melletti ütközetben puskagolyótól találva esett el. Augusztus 26-án a kecskeméti nemzetőrök egy csoportja Fórián Károly /1827–1880/ nemzetőr főhadnagy parancsnoksága alatt jelentős részt vállaltak egy szerb támadás visszaverésében. A délvidéki események egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a néhány hetes szolgálatra összehozott nemzetőrség és népfelkelők nem igazán tekinthetők reguláris erőnek!

Szeptember 21-én zajlott a harmadik támadás Szenttamás ellen. A magyar és császári-királyi seregek ezúttal is kudarcot vallottak. Sajnos a szerbek időben értesültek a támadás előkészületeiről, így volt lehetőségük felkészülni a várható ostromra. A parancsnokok ismét rossz taktikát választottak. Ezt követően, 1848 őszén már nem próbálkoztak a magyar csapatok Szenttamás ostromával.

A szenttamási földvár ostroma és elfoglalása

1849 elején átrendeződtek az erőviszonyok a küzdő felek között. A magyar seregek megerősödtek. Az Országos Honvédelmi Bizottmány Perczel Mór /1811–1899/ honvédtábornokot nevezte ki a bácskai IV. honvédhadtest parancsnokává.

Perczel tábornok a Szegeden és környékén összevont seregeit jól készítette fel a következő időszak hadjáratára. Perczel élvezte Kossuth Lajos bizalmát, amit bizonyít, hogy 1849. március 9-én kitüntette a Magyar Katonai Érdemrend II. osztályával. A tábornok március közepén kezdte meg a Bácska felszabadítását célzó hadjáratát. Perczel Mór négy osz-

lopban vonult előre és számos települést visszafoglalt a szerbektől a Délvidéken. A Tisza–Maros szög megtisztítása után Csantavéren összpontosította erőit, melynek létszáma mintegy 8000 fő volt.

Március 31-én megadásra szólította fel a szenttamási védők parancsnokát, a válasza elutasító volt. Április 3-án kora hajnalban Perczel tábornok seregei két támadó és egy tartalék oszloppal közeledtek meg a Ferencz-csatorna két partján elterülő erődtámaszt, a szenttamási földvárat. Az egyik oszlopot a Nagykőrösön született Gál László alezredes, a másik oszlopot pedig a tábornok testvére, Perczel Miklós alezredes vezette. A magyarok kötelékében 7 zászlóalj, 6 huszárszázad és 30 löveg tartozott.

Az ostrom kora reggel ágyúzással kezdődött a sáncok ellen. A szerbeknél felrobbant a lőporraktár. A magyar ütegek kartaival lökték a védőket, akik közben a honvédek három rohamát is visszaverték. A heves tüzérségi támadás és gyalogsági roham meghozta a várt sikert, ugyanis a szerbek meginogtak. Ezt használta ki a szegedi nemzetőrzászlóalj parancsnoka, Földváry Sándor /1809–1868/ őrnagy. Kiragadta a zászlótartó kezéből a lobogót. Csapata élén rohamot intézett az ellenség ellen. Hősies harccal betört a sáncokba. Erre a többi zászlóalj is támadásba kezdett. A sáncok mentén a magyar egységek ellenállhatatlan erővel, szuronyrohammal törtek előre.

A megrémült ellenség tolongva, egymást taposva futott, menekült a csatorna hídjára felé. A városba igyekvő szerbeket a szűk töltésen a honvédek lekaszbolták. Sokan a csatornába fulladtak. A töltésről és a hídról százával estek a mély vízbe. A támadók puska- és puskalövésaitől, szuronydöféseitől ott pusztultak el. Ezt követően utcai harcok alakultak ki. Azonban a honvédek nem riasztotta többé se a láng, se a füst, se a golyózápor. Rendíthetetlenül gázoltak keresztül mindenben. Előfordult, hogy a tüzezek kartaival lökték a menekülő ellenséget. A magyarok fényes győzelmet

arattak a gyűlölt ellenség felett. Seregünk elfoglalta, földig rombolta a megerősített szenttamási földvárat.

A Szenttamásra bevonuló magyar csapatok – a Délvidéken folytatott kegyetlen háború részeként – a várost felgyújtották. Perczel tábornok és a kormánybiztos utasítására felhagytak az esztelen rombolással és gyújtogatással. Az ellenség több mint 2000 embert veszített, a mieink pedig 200 főt. A győztesek birtokába 6 ágyú, 4 lófogó, jelentős fegyverzet és egyéb katonai anyag jutott. A szenttamási ostromban minden tiszt és katona/nemzetőr bátran és hősiességgel küzdött. A századok, zászlóaljak élén kitűnő parancsnokok harcoltak. A kormány örömmel értesült az újabb diadalról. A magyar szervek falragaszokon tudatták a nagyszerű győzelmet, méltatták az ostromban részt vevők hősiességét és önfeláldozását. Többen kaptak katonai kitüntetést Szenttamás bevételéért.

Szenttamási emlékérem

Az Országos Honvédelmi Bizottmány óriási jelentőséget tulajdonított a szerbek által megerősített Szenttamás elfoglalásának! Batthyány Kázmér területileg illetékes kormánybiztos és Perczel Mór tábornok elhatározta, hogy a szenttamási fényes győzelem emlékére érmet alapít a harcokban részt vevők számára. Ezt a tényt a

Közlöny /a kormány napilapja/ is közölte: „A szenttamási harangokból a csatákban részt vett vitézek közt kiosztandó érdemjelek fognak készíttetni.”

Az ostrom során elpusztult rác és katolikus templomból 8 db harangot szállítottak Szegedre, ahol a kormánybiztos helyettes felkérte Kocsis János helyi aranyművest, hogy a harangokból készítsen 6000 db érdem-emlékjelvényt, és az érem formája a szenttamási földvár alaprajzát tükrözze.

Az aranyműves elvállalta a munkát. Hozzáfogott a tervezéshez. A munkásai a harangokat beolvasztották. A mintadarabok elkészülése után kezdődhetett a sorozatgyártás, ami lassan ment, a munkások egy része ugyanis a honvédseregben szolgált. Mire az érmek hiánytalanul elkészültek, a szövetség két nagyhatalom fegyveres ereje leverte a magyar szabadságharcot. Ezért Perczel és a kormánybiztos már nem vehette át Kocsis Jánostól az elkészült kitüntetéseket. Sajnos az emlékérmek már nem díszíthették a honvédek mellét.

Az aranyműves, félve a megtorlástól és a büntetéstől, elásta az érmeket és a verőköveket. Csak a kiegészést követően merte elővenni azokat. Egy kovácsmesternek átadta, hogy öntsön belőlük harangokat. Kocsis Jánosné azonban mintegy 25 db érmet kivett a halmazból és elrejtette. Így maradtak meg a szabadságharc ereklyéi az utóknak.

Perczel tábornok 1867-ben hazatért az emigrációból. A következő évben Szegeden járt a megalakuló Honvédegylet ünnepélyén. Tisztelettel megjutalmazták a megmentett emlékérem egy példányával a tábornokot. Ez az emlékérem 1913 óta a Veszprémi Bakony Múzeum gyűjteményében található.

Szegeden is őriztek két darabot a Móra Ferenc Múzeumban, de a kikölcsonzés során később nyoma veszett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében is található két db. Az egyik teljesen hibátlan, a másiknak viszont a füle hiányzik. E sorok írója 1982-ben cikket írt Az Érem című folyóiratba a szenttamási éremről. A közölték hatására egy gyűjtő jelentkezett, s felajánlotta cserére. Azóta ez a példány Kecskeméten van a magángyűjteményben. Mai ismereteink szerint csak négy példány van hazánkban.

A szenttamási emlékérem leírása

Harangérből készült nyolcszögű /a szenttamási földvár alaprajza/ érem minden csúcsban kis gömböcskével. Az előoldalon pontozott alapon babérkoszorúban négysoros szöveg: SZENT/TAMÁS/ÁPRIL 3-án/1849. Hátoldalon kiállószerű vonalak közt barázdált felületű kereszt látható. Mindkét oldala festett. Az előoldala fölül vörös, alul pedig zöld színű. A hátoldalon a kiemelkedő kereszt arany színű, a többi része pedig piros és zöld. Az érem felső felén fül van a szalag számára, nemzeti-színű szalagon tervezték a hordását.

Sinkovits Mihály 1848-ban használt, gyöngyhímzéses kokárdája.
Forrás: KKMJ Történeti gyűjtemény

Átmérője 33 mm, vastagsága 2 mm, a súlya pedig 9,5 gramm. A megmaradt néhány szenttamási emlékérem az 1848–49-es magyar szabadságharc dicsőséges időszakát idézi az utókor számára.

Kecskemét városa és lakossága a lehetőségeihez képest jelentősen kivette a részét a forradalom és szabadságharcból. A Kecskeméti kiállított és toborzott nemzetőrség, honvédek és huszárok minden harctéren hőiesen küzdöttek a magyar szabadságharcért, az ország függetlenségéért. Ha kellett, vérüket hullatták, életüket áldozták a hazájuk védelmére érdekében. Nemzetőri, katonai esküjük szellemében éltek és küzdöttek a honért.

Felhasznált irodalom:

Brankovics György: A magyar szabadságharc története. Budapest.

Gracza György: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története. Budapest, 1897. II. kötet.

Kenyeres Dénes: Kecskemét helyőrség története. Kecskemét, 2004.

Olchváry Ödön: A magyar függetlenségi harc 1848–49-ben a Délvidéken. 1902.

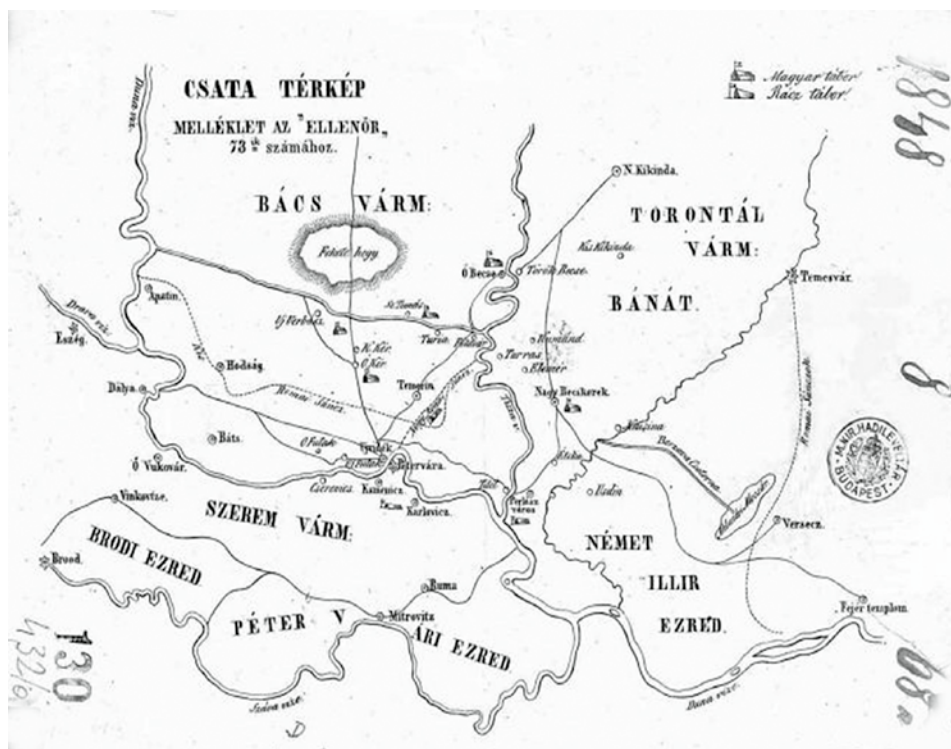
Reizner János: Szeged története. Szeged, 1899. II. kötet.

Kenyeres Dénes

Szalkay Gergely honvéd őrnagy Visszaemlékezés a szenttamási csatára:

„... azt sem láttuk, hogy honnan jönnek a golyók csakhogytütyülnek közöttünk: jobbról is elsöpör egyet balról is másikat. És ez így tartott egész 9 óra tájáig, míg végre csakugyan kezdett felszakadozni a köd, és előbújni a nap: hogy megnézzé a borzasztó öldöklést, mely a sötétben híre nélkül történt, és csak elbámult láttára a sok lézengő sérülteknek és itt-ott nyújtózó halottaknak. ... Mintegy 6 halottunk 14-15 sebesültünk volt a (VI. honvéd) zászlóaljtól.”

Forrás: Szenttamástól Világosig. SZALKAY GERGELY EMLÉKIRATA 1848-1849-RŐL ÉS A 6. HONVÉDZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETÉRŐL. Szerk.: Székelyné Kőrösi Ilona, BKMÖ KJM, Kecskemét, 1998. 30-32. o.

Szerb vérengzések Délvidéken, 1848

Kronológia

1848. június 22. Szenttamás

A helyi és környékbeli szerb felkelők tettelesen bántalmazták a magyar lakosokat, rablásokat és egyéb erőszakos cselekményeket követtek el. Július 14-én a magyar hadsereg ostromát a szerbek visszaverték. A roham alatt és után a védők a helyi magyar polgárok nagy részét lemészárolták. Az áldozatok száma akár több ezer is lehetett.

1848. június 26. Újvidék

Újvidéken összetűzésre került sor a város magyar és szerb lakosai, illetve az utóbbiak segítségére siető szerbiai önkéntesek között. A harcoknak három magyar és egy szerb halottja volt.

1848. július 6. Majkovec

A helyi szerb lakosság a határőrök segítségével feldúlta a magyarok házeit és két embert halálra kínozott. Két nap múlva a verseci magyar nemzetőrök visszafoglalták a települést. Több embert elfogtak, kettőt főbe lőttek.

1848. július 16–17. Földvár

A szerb felkelők megtámadták Földvárt. A magyar és cs. kir. csapatok visszaverték a támadást, majd Bechtold altábornagy utasítására kiürítették a települést. A szerbek a hátramaradó magyar, német és zsidó lakosság nagy részét legyilkolták.

1848. július 23. Uzdin

A perlaszi szerb felkelők megrohanták és felégették a román lakosságú Uzdin községet.

1848. augusztus 23–30. Fehértemplom

Stevan Knićanin ezredes csapatai megtámadták Fehértemplomot, de a 9. honvédszászlóalj visszaverte a támadást. A magyarok 6, a szerbek 20 embert, illetve 1 löveget veszítettek. A védők foglyul ejtettek és agyonlőttek egy szerb pópát és több határőrt.

1848. október 15. Szeged

Szegeden a lakosság körében tömeghisztéria támadt, mert egy közeledő ökörcsordát szerb csapatnak vélték. A magyarok megrohanták a szegedi szerbeket, és közülük többeket lemészároltak. Az atrocitásnak a honvédek vetettek véget. Hasonló mészárlásra került sor Szőregen is.

1848. november 17. Ezeres

Rózsa Sándor csapata Asbóth Lajos utasítására a román és szerb lakosságú Ezeres község (Krassó vm.) lefegyverzésére indult, de a parancs ellenére feldúlta a falut, és 36 embert megölt.

1848. december 15. Jarkovác

Damjanich János ezredes Jarkovácon beszállásolt csapatait a hajnali órákban a helyi lakosság, Suplija és Knićanin szerb csapatai megtámadták. Damjanich kiszorította a faluból az ellenséget, majd felégett a települést. A foglyul ejtett támadókat és fegyverrel a kézben elfogott polgári lakosokat a helyszínen agyonlőtték.

1849. február 1–3. Zenta

A szerb csapatok elfoglalták Zentát és tömegesen mészárolták le a magyar

fegyvereseket, majd pedig a helyi magyar lakosokat. Az első három napban, valamint a szerb csapatok elvonulása után is folytatódó gyilkolás áldozatainak száma becslések szerint 2000–2800 főre rúgott.

(Hermann Róbert gyűjtése alapján)

Szerbek tombolása Zentán

1849. február 1-jén délelőtt 10 órakor két szerb lovasfutár érkezett a városba, hogy azt megadásra szólítsák fel, akiket a zentaiak felkoncoltak. A hibás cselekedet után a szerb csapatok már Zenta határánál voltak, és itt az úgynevezett mákosi szőlők árkaiban és a várost övező sáncokban elkeseredett harc bontakozott ki. A városi nemzetőrség, teljesen demoralizált állapotban, rövid harc, védelem után menekülni kezdett. A rémületet tovább fokozta, hogy a támadók a várost több helyen felgyújtották. Majoros István parancsnok volt az első, aki miután mindenkit menekülésre szólított fel, Kanizsa felé elmenekült. Az égő város, a zűrzavar, a vészharangok kongása teljesen megrémítette a bennszorult lakosságot, amely kétségbeesetten menekült gyalog és kocsin a város sáncának északnyugati, Kanizsa felé eső kapuja felé. A menekülési útvonalon a fejtelenség és torlódás hatalmas méreteket öltött, sok kocsis felborult, a város elhagyása az akadályok miatt szinte lehetetlenné vált. Az ostromlott város lakosságának egy része az északra eső nagy réten keresztül volt kénytelen menekülni. Ám a rét ekkor, tél idején, sárral borított, rendkívül vizes és jeges volt. A legszörnyűbb dolgok azonban a bennszorultakkal történtek. Az öldöklés és rablás a tanúvallomások szerint két hétig tartott. De hiba lenne azt hinni, hogy a fosztogatásokat és a gyilkosságokat csupán az idegen szerb csapatok követték el. A támadók Zenta bevételét követően

A móri ütközet 1848-ban

8-49-ben

Puskaszurony 1848-ból.

Forrás: Kenyeres Dénes
magángyűjteménye

csak a fegyveres ellenállókat ölték meg, a védtelen népet nem. A harmadnapra Ó-Kanizsa ellen eltávozott szerb csapatok kivonulása után a helybeli szerbség sópredéke folytatta a rémtetteket. A tanúvallomások alapján készült jegyzőkönyvekben említett gyilkosok és rablók mind zentaiak voltak. De a zentai szerb értelmiség nem vett részt a fosztogatásokban és gyilkosságokban, sőt, ellenkezőleg, megpróbált enyhíteni a bennszorult magyar lakosok sorsán. Zagoricza Mózes, aki Zenta jegyzője volt, például lebeszélte Trifkovics szerb őrnagyot arról a szándékáról, hogy a Szentháromság-szobrot emberfejekkel rakja körül, sőt, a már feltett öt emberfejet is levette. Az emberfejek nagy halomban álltak már a piactéren. Malesevits Sándor városi tisztviselő pedig megmentette a város összes kötvényét, amelyek értéke 98 000 forintot, a koronai kerületéi pedig 18 000 forintot tettek ki. Fentiek, valamint Vuits Szabbasz zentai birtokos voltak azok, akik a lakosok elrejtésével és élelmezésével a magyarok háláját kiérdemelték.

A mészárlás Zentán két hétig tartott, a halálos áldozatok számát 2 000-2 800 fő közé teszik. Sokakat felakasztottak, agyonverték, a legtöbb embert csoportokban az alsóvárosi temető táján lévő, úgynevezett dézsma-magazinum mellé vezették ki, és ott lőtték le őket. A lakosok egy részét arra kényszerítették, hogy fegyveres felügyelet mellett a megölték fejét levágják, és hogy a levágott fejekkel a Szentháromság-szobrot díszítsék fel, ami azonban elmaradt. Ezeken kívül folyamatosan napirenden voltak a súlyos botozások. A botozások Aradszki Samu zentai lakos háza előtt történtek. Ide tömegesen hozták az embereket, és a minimális botütések száma 50-60 volt, aminek következtében sokan megnyomorodtak. Rengeteg asszonyt, leányt és leánygyermekket tömegesen megerőszakoltak.

Forrás: Vikman Zsuzsa:

A zentai emberfejekszorú

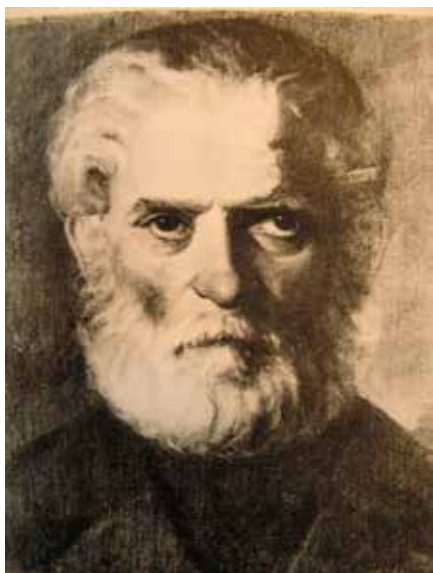
A nemzetőrség viselete 1848-49-ben

A móri ütközet 1848-ban

A zentai csata

AZ ELSŐ KECSKEMÉNYI KÖZPARK MEGÁLTAPÍTÁSA

A 150 évvel ezelőtt, 1868. január 17-én elhunyt Gyenes Mihály a híres város tekintélyes polgára volt. Testi fogyatékosságát műveltsége ellensúlyozta. Róla szól a kecskeméti rigmus: „Aki nem látott még görbében egyenest / Nézze meg a kecskeméti bírót, Gyenest”.

Kecskeméten született 1800. május 28-án. Ügyvédi oklevelét 1829. szeptember 26-án, a mérnökit 1829. november 2-án hirdették ki Kecskemét város tanácsülésén. 1831-ben lépett a város szolgálatába. 1831-től 1836-ig aljegyző, 1836-37-ben tanácsnok volt, majd 1838. november

MÉTI MODÓJA

1-jétől 1848. június 15-ig a város erdőfelügyelője. 1834-ben a Kecskemét közepén éktelenkedő és betegségeket terjesztő ún. Déllő-mocsárt lecsapolta és városi sétaterrré alakította. Munkálkodásának eredményeként a Kecskemét környéki homokot főként akác-, kanadai jegegye-, néhol szil- és tölgyfákkal kezdték beültetni. 1848-49-ben a város mérnöke lett. 1851-től ismét erdőfelügyelőként működött.

István király kecskeméti csodatétele

A Déllő-tóról egykor legenda élt a kecskeméti nép ajkán. A helyiek szerint a lázadó főúr, Ajtony ellen hadba induló István király serege a Déllő-tó közelében ültette föl pihenő táborát. A nyugalomra vágyó harcosokat azonban légnyi kiéhezett szűnyog támadta meg. Egy darabig csak csapkodták a vére szomjazó apró, szár-

nyas ellenséget, de végül kezdték elveszíteni türelmüket.

– Uram – kérték királyukat –, vigy bennünket igazi csatába, hadd harcoljunk érted, ahogy vitézekhez illik, de ments meg bennünket ezektől a zümmögő vérszopóktól... A király nyugalomra intette embereit és visszahúzódott sátrába imádkozni. Hamarosan csoda történt: hatalmas forgószél kerekedett és egy fuvallatra elsöpörte a szűnyogokat.

A Gyenes-kert története

Kecskemét első közhasznú zöldterületét 1834 és 1837 között, az elmocsarasodott ún. Déllő-tó helyén Gyenes Mihály ügyvéd és mérnök igyekezete hozta létre. A tó lecsapolása már 1816 óta megosztotta a város közvéleményét. Az időnként „dögletes levegőt” árasztó mocsár megtartását sokan azért támogatták, mert vizével tűz alkalmával a lajtos kocsik sokaságát lehetett egyszerre feltölteni. Végül a Gyenes Mihály tervei szerint elkészített csatornával lecsapolták, feltöltötték, s területén ligetet létesítettek. Ez a közel másfél hektár nagyságú kert már az 1840-es években „a művelt közönség” egyedüli mulatóhelyévé és sétaterévé változott. A kert közepe táján egy zenekari kioszkot és egy cukrászdát építettek. A kert 600 darabból álló faállományát az 1880. évi

magas talajvíz majdnem elpusztította. A víz levonulása után a kertet szinte újjávarázsolták. Gondoskodtak a víz elvezetéséről, a park világításáról, padokat helyeztek ki és sövényvel vették körül.

A Gyenes-ház és híres vendége

A mai Kecskemét utcáin több emléktábla is hírül adja az utókor számára, hogy 1842 őszétől 1844 nyaráig ebben a városban élt és tanult **Jókai Mór**, a kecskemétiak által is tisztelt és szeretett nagy magyar író.

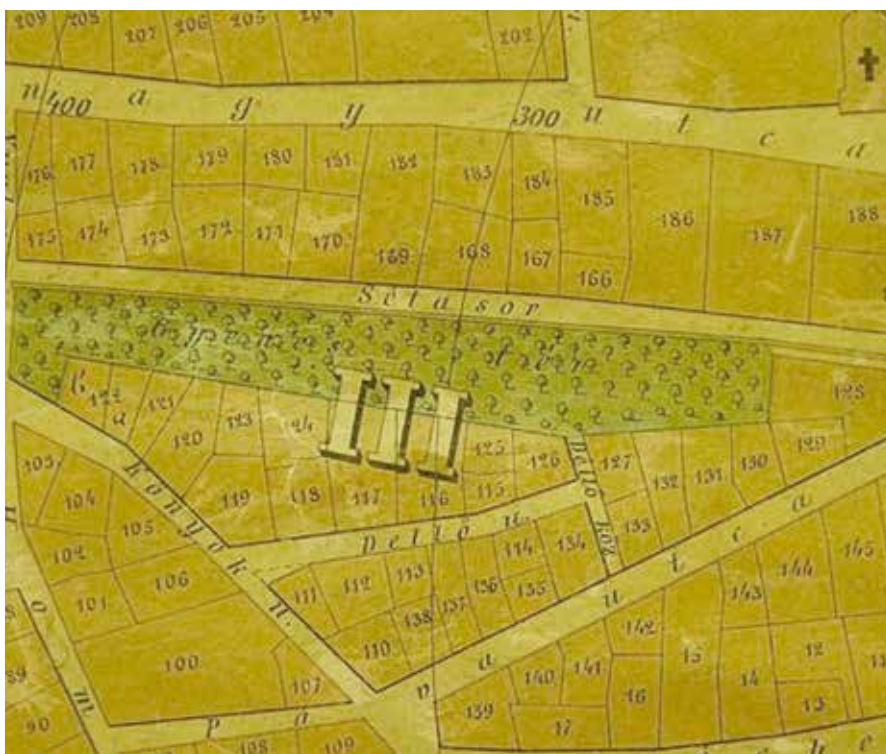
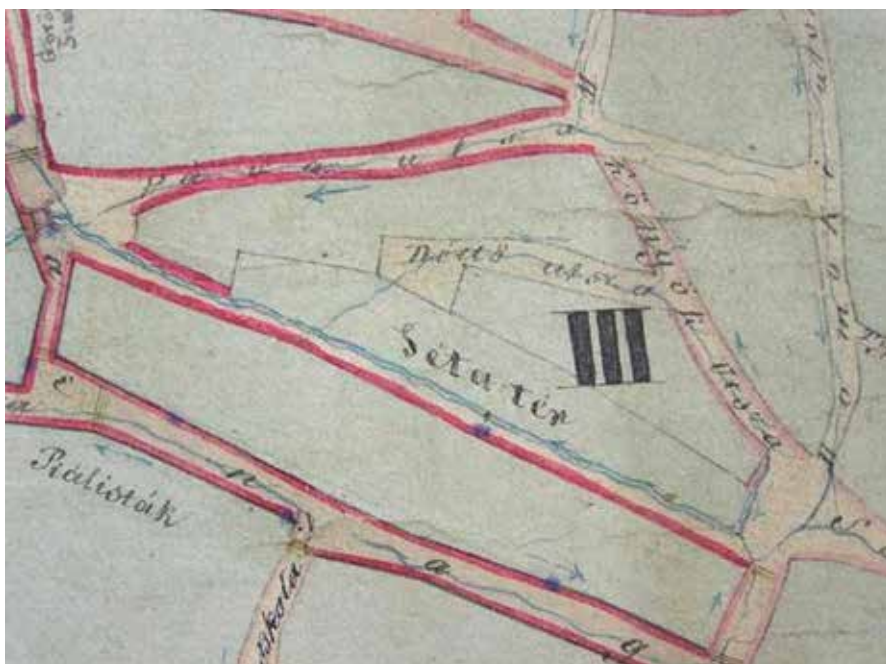

A református Ókollégium épületén található emléktábla a református főiskola kitűnő diákjának, az élete két legszebb esztendejét városunkban töltő fiatalembernek állít emléket. A Jókai utca 8. számú ház előtt pedig megtudhatjuk, hogy itt állt a múlt században Gyenes Mihály városi mérnök háza (később Muraközy-ház), ahol Jókai kosztot és kvartélyt kapott két esztendőn át. Jókai Mór lakótársa Gyenes Pali volt, Gyenes Mihály nevelt fia. Az író élete végéig szeretettel emlékezett Gyenes Mihályra, szállásadó gazdájára. A Dekameronban, Bíró uram ítélete című novellájában róla mintázta Csonttörő Mihály, a bölcs és emberséges másodbíró alakját. Írói arcképek című művében pedig így írt: „... Gyenes Mihály családjánál találtam két évig édes otthont. Derék házigazdám jól ismerte Kattona Józsefet, mint ifjú költőt is és később, mint hivatalviselő férfit, és sok adomát tudott felőle mondani.”

Gyenes Mihályról, a főmérnök Jókaihoz fűződő kapcsolatáról sokan megemlékeztek. **Szini Gyula** Jókai című regényében is megjelent a kecskeméti mérnök: „És van a városnak egy csodaembere, aki a fák barátja és a kecskeméti határban több milliónyi facsemetét ültetett el, hogy lekösse a »buckák« futóhomokját.”

Mikszáth Kálmán Jókai Mór élete és kora művében örök emléket állított a kiváló kecskeméti polgárnak. „Gyenes főmérnök a barátok klastromával szemben lakott csinos kis házában, szép jegegyfás funduson, mely nemrég állítólag mocsár volt, de ő kiszárította, paradicsommá tette. Gyenesék elvállalták Mórícot kosztra és most igazán jó helyre csöppent, új levegő, új világ, új vér várt itt rá. De ami többet ért stúdiumoknál, tornánál, éneknél, táncnál, azok a gyakori kirándulásai voltak, melyeket házigazdájával, a mérnökkel tett az óriási határban, annak hivatalos foglalkozása révén. Parasztszekéren elköboroltak egész a Tiszáig, a Szikra-csárdáig, a Fehértóig. Ami mind szokatlan és megkapó volt a fogékony komáromi ifjúnak, a váltakozó dombok és völgyek helyett a nyitott rónaság, a dunai malmok helyett a szélmalomok a város végén, a tanyák, a csárdák, a karámok, vándorló cserények, halásztanyák. A mérnök nagy népbarát volt, mindenkit ösmert, mindenütt megállott, beszélt a hadnagyokkal, akik a betyárokat üldözték és komázott a betyárokkal,

akik a hadnagyok elől bujdosnak, betért a juhászhoz, a halászhoz, meghált a cserényben a bundán, bogrács tüze mellett, pásztorok társaságában töltvén az estét. Jókai itt szedte föl az egészséges magyar nép tősgyökeres gondolkozását, logikáját, észjárását és humorát. Ez volt az a nagy stúdium, melytől a szárnyai megizmosodtak. Gyenes egyszersmind a

fák atyja volt, olyan szeretettel kezelte, mintha gyermekei volnának, velük élt, felösmerte rejtett tulajdonságait, amelyekről a természettudósok se tudnak, mert egy emberélet kevés arra. Gyenes mindazt tudta, amit a nép tud felőlük, mely ezredévek óta él velük együtt. Jókai ezt is megtanulta a gazdájától.”

Varga Géza

A NAGY HÁBORÚ KECSKEMÉTI VÖRÖSKERESZTES

Ezüst és bronz díszérem hadidíszítménnyel

Díszjelvény 1. osztálya

Az első világháború kegyetlen négy éve alatt számtalan kecskeméti illetőségű személy dolgozott a harcterről Kecskemétre érkező sebesültek, illetve a kecskeméti illetőségű rokkantak megfelelő ellátásában és a róluk történő gondoskodás folyamatában. Akik a kialakult nehéz közellátási és egészségügyi helyzetben a kiemelkedő szerepet vállaltak, azokat a Vöröskereszt – még a világháború ideje alatt – különböző elismerésekkel jutalmazta.

A genfi konvenció 50. évfordulója alkalmából Ferencz József király 1914. augusztus 17-én a Vöröskereszt terén szerzett érdemekért díszjelvényt alapított. Az elismerés előzménye az 1859. június 24-én zajlott solferinói csata volt, amely ütközetről és a csatatéren látottakról Dunant Henrik, svájci író is megdöbbentő könyvet írt. Ezt követően 1864. augusztus 14-én 12 ország képviselője aláírta a Genfi konvenciót, mely

kimondta, hogy a sebesültek semleges katonáknak tekintendők, valamint, hogy a sérülteket ellátó vöröskeresztes alakulatok nem támadhatóak. Ehhez az egyezményhez később a világ valamennyi országa csatlakozott.

A monarchiában a szervezet fővédnöke a király volt, helyettese pedig veje, Ferencz Salvator főherceg, Mária Valéria férje.

Sándor István polgármester

A Ferenc József által alapított elismerés öt fokozata szerinti kitüntetésekben (1. érdemcsillag, 2. 3. első és második osztályú díszjelvény, 4. 5. ezüst és bronz díszérem, 6. tiszti kereszt /1916-tól/) több kecskeméti polgár is részesült, amelyeket gróf Ráday Gedeon főispán adott át a Sándor István polgármester által felterjesztettek számára.

A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárának polgármesteri iratai között fellelt dokumentumok szerint II. osztályú díszjelvénnel ismerték el dr. Horváth Mihályné áldozatos munkáját, aki a Kecskeméti Vöröskereszt Egylet fiók

VÖRÖSKERESZTES KITÜNTETETTJEI

Ezüst díszérem

Tábori orvosi felszerelés, fecskendő sterilizálásra is használható dobozban. Forrás: KKJM

elnöknőjeként nagy szerepet vállalt a Vöröskereszt kórházban ellátott 160, illetve a tartalékkórházban ápolott 1500 sebesült gyógyításában.

Dr. Horváth Mihálynéhoz hasonlóan II. osztályú díszjelvénnel tüntették ki Faragó Bélát, az Állami Tanítói Árvaház igazgatóját, a Vöröskereszt Egylet kecskeméti kórházának gondnokát, aki nagy elhivatottsággal végezte a 160 ágyas kórház gazdasági berendezésének beszerzését, karbantartását, a betegek étellemezését, illetve a költségek elszámolását, és II. osztályú tiszteletjelvény birtokosa lett Sándor Istvánné, a Vöröskereszt Egylet elnöknője is, aki a kórház felügyelőjeként végzett odaadó munkát.

A városi intézmények vezetői közül is többen elismerésben részesültek. Így Dr. Tóth György, a Piarista Gimnázium igazgatója, Szegedi György fő rokkantgyám, illetve Farkas Kálmán, a Református Főgimnázium tanára, aki a Protestáns Egyesület helyiségeiben megszervezte a Katona Otthont, így lehetőséget biztosított a sebesültek hasznos időeltöltésére.

Bronz díszéremrenddel tüntették ki Szűcs Lajosné úrhölgyet, aki 1914-1915-ben hat hónapon keresztül díjtalanul mosta, vasalta a sebesültek (2000 fő) kötszereit, ezen felül önkéntes munkát vállalt a vasútállomáson (tájékoztató pozícióban), míg a kecskeméti tartalékkórházban az írni nem tudó sebesültek levelezésének ügyét is irányította. Á. Tóth Mihály, F. Tóth László és Kőszegi Imre egészségügyőrök munkájának – a sebesült katonák ruhájának összegyűjtésével, az intézmények fertőtlenítésével (megközelítőleg 3000 emberre vetítve) – köszönhetően a nagyobb mérvű fertőzések elkerültek Kecskemét városát.

A Sándor István által elismerésre felterjesztett személyek közül többen azonban csak a világháborút követő években kaphatták meg kitüntetésüket. Így II. osztályú díszjelvénnel ismerték el dr. Horváth Mihály, dr. Joó Gyula, özv. Kada Elekné, Révész István, Sándor István és Fejes Margit kórházi konyhavezető kiemelkedő tevékenységét, illetve Tormássy Istvánné, Gerber Ferenc, Révész Borbála, Vasváry Ida, özv. Gerber Ferencné, Schmidt János betegápolás terén példás munkát végzett kecskeméti személyeket.

Ferenc József király,
az elismerések
alapítója

Édesapjával 1987-ben

Tarapcsik Sándor

Fiával

KECSKEMÉTI IPAROS- DINASZTIÁK

Kecskemét egyik legismertebb kézműves családi vállalkozása, a Tarapcsik Könyvkötészet több generációs múltra tekint vissza. A már több mint 25 éve az égi nyomdában tevékenykedő Tarapcsik Sándor 1938-ban ismerkedett meg ezzel a csodálatos szakmával, és néhány évnyi kényszerű kihagyással, a II. világháború után haláláig egész életét a könyvkötészetnek szentelte. Felesége, Berente Judit is könyvkötő lett, a műhelyben több évtizeden át együtt dolgoztak. Szüleihez hasonlóan fiuk is úgy gondolta: a könyvkötészetén kívül más szakma nem létezik, ő is könyvkötő lett. Mesterségének fortélyait már gyermekkorában kitanulta. Előbb édesapjától leste el a könyvkötés csínját-bínját, később az országos hírű Hegedűs-testvérek mellett dolgozva fejlesztette tudását.

Nagyszülei és édesapja mester-ségét napjainkban a legifjabb Tarapcsik Sándor viszi tovább, aki immár 20 éve foglalkozik a könyvkötészetrel. 10 éve ő vezeti a Mária utcai Könyvkötészetet, de természetesen nem egyedül dolgozik, hiszen édesapja – a nagypapa példáját követve – nyugdíjasan is minden nap bejár a műhelybe. Az az ősi munkapad várja őket, amelyen már több mint 70 esztendeje készülnek a szebbnél szebb Tarapcsik-könyvek.

A Kecskemét és Dédeke Ipartestülettől

39. / 1942. szám.

Segédlevél.

Tarapcsik Sándor könyvkötő tanoncol,
aki Kecskeméten 1923. évi február -
- - - - - hó 10. - n született, a kecskeméti elemi
iskola - - - - - osztályát elvégezte, Hegedűs József
könyvkötő - - - - - mester - iparos kecskeméti
lakos könyvkötő műhelyében 1939. évi október -
- - - - - hó 1. - től 1942. évi március 1.
- - - - - ig tanonci szakkavagó munkát végzett, a kecskeméti iparos
tanonciskola - - - - - évfolyamát - - - - -
eredménnyel elvégezte - látogatásának kötelezettsége alól fel volt mentve -
és az 1942. évi - - - - - hó 24. - n tartott
segédi vizsgálaton a - - - - - iparban - - - - -
előmenetelt tanúsított, ezennel könyvkötő - - - - - segéddé
nyilvánítjuk.

Kelt Kecskeméten, 1942. évi március - - - - - hó 3. - a - n.

[Signature]
mester - iparos.

[Signature]
ipartestületi elnök.

AZ ŐSI, HAGYOMÁNYOS KÉZI KÖNYVKÖTÉSZET MESTEREI

A már hetvenedik életévében járó Tarapcsik Sándort sokan ismerik, szeretik és tisztelik a híres városban. A megbecsülést, amely őt körül veszi, elsősorban a pontos, precíz, szép és nem egyszer művészi igényű munkájával érdemelte ki, és azzal, hogy mindig örömet akart szerezni ügyfeleinek. Minderre a számos szakmai elismeréssel kitüntetett, többek között Gyémánt-díjas könyvkötőmester, a Kecskemét és Vidéke Ipartestület alelnöke családi örökségként tekint, ennek fényében beszél szüleiéről, önmagáról és a könyvkötésmesterséget továbbvivő fiáról is.

– Mikor lettek a Tarapcsikok a könyvkötészet választottjai, azaz mióta gyakorolják ezt a különleges mesterséget?

– Édesapám távoli ősei Trieszt környékén éltek, szülei azonban már Kecskeméten laktak, 1923. február 10-én ő is itt született. Apja nyomdokait követve szabónak készült, ám nem érezte igazán magáénak ezt a szakmát, ezért az inasév végeztével mesterséget váltott és Hegedűs István és testvére, József műhelyében a könyvkötést tanulta ki. A Hegedűs-testvérek országosan ismert és elismert szakemberek voltak, rendkívüli igényesség és szigorúság jellemezte munkájukat. 1938-ban tanoncként ebbe a környezetbe csöppent édesapám. A következő

négy évben azután nemcsak a könyvkötés csínját-bínját leste el mestereitől – a Kecskemét és Vidéke Ipartestület által kiállított segédlevelével szerint „*Tarapcsik Sándor [...] a kecskeméti iparos tanonciskola negyedik évfolyamát jó eredménnyel elvégezte és az 1942. március hó 2-án tartott segédi vizsgálaton a könyvkötő iparban jó előmenetelt tanúsított, ezennel könyvkötő segéddé nyilvánítjuk.*” –, de mesterei szigorúságát is átvette, később tanulóit, köztük engem is, ebben a szellemben oktatta.

– Egyenes út vezetett számára innen a könyvkötőmesterségig?

– Nem, egyáltalán nem volt könnyű eljutnia odáig. Segédlevele kézhez vétele után ugyanis be kellett vonulnia katonának. Rövid ideig Franciaországban, a hadifogságban ugyan módja volt mesterségét kipróbálnia, de szakmáját igazából csak a világháború után, 1946-tól gyakorolhatta. Hegedűs József Nagykőrösi utcai műhelyében kezdett könyvkötősegédként dolgozni, ám nem sokáig tehette, mert néhány évvel később az államosítás miatt új munkahelyet kellett keresnie. Irodista lett a Platter János alapította konzervgyárban, a munkaerő-felvétellel kapcsolatos feladatokat látta el.

1956-tól azután ismét a könyvkötőműhelyben kereste meg a kenyerre valót, ahol előbb részlegvezető, majd a szövetkezet elnökhelyettese lett. S bár munkáltatója,

Gyerekekkel
a műhelyben

annak neve a későbbiekben többször is megváltozott – Kecskeméti Vegyes Ktsz. Épületkarbantartó és Szolgáltató Ipari Szövetkezet, ÉPSZISZ –, valamint 1979 tavaszán a műhely a Mária utcába költözött, munkapadja nyugdíjazásáig mindvégig ugyanaz maradt. Tudását a fiataloknak is igyekezett átadni, még a Katona József Gimnázium diákjainak is tartott gyakorlati foglalkozásokat. Munkáját számos elismeréssel jutalmazták: a szövetkezet kiváló dolgozója címet többször is átvehette, pecsétgyűrűt is kapott, illetve az 1970-es évek könnyűipari minisztere, Keszérű Jánosné is díjban részesítette.

– Mestersége gyakorlásában kapott-e segítséget a Hegedűs-testvéreken túl másztól is?

– Igen, édesanyámtól, aki szintén könyvkötő lett, a műhelyben több évtizeden át együtt dolgoztak. Két gyermekük született, testvérem és én is családukkal Kecskeméten élünk. Judit fényképészként dolgozik, míg én az apai örökséget folytatva könyvkötő lettem.

– Az Ön pályaválasztása egyértelmű volt? Nem jött számításba a könyvkötészetén kívül semmi más?

– Már hetedik osztályos koromban bejártam a műhelybe édesapámnak segíteni. Láttam a munkafolyamatot, összeismerkedtem Hegedűs Józsi bácsival meg a többi kollégával. Megcsapott a festékek, a ragasztók, a különböző anyagok „illa-

ta”, megbarátkoztam az ólombetűkkel, és mindez nekem nagyon megtetszett. Ennek ellenére a nyolcadik után fölmerült bennem, hogy a Béke téri iskola befejezése után tanulmányaimat a szemben lévő Katona József Gimnáziumban folytassam, de egyrészt nem voltam különösebben jó tanuló – csak később jöttem rá, hogy ha az életben becsülettel meg akarom állni a helyem, akkor ahhoz tanulni kell –, másrészt egy szerencsés helyzet is segített: abban az évben úgy adódott, hogy a szövetkezet, ahol édesapám a könyvkötész részleget vezette, egy tanulót föl akart venni. Én lettem az a tanuló, és ezt a döntésemet sosem bántam meg.

1963. június 17-én első munkanapomat a kecskeméti Nagytemplomban édesanyámmal kezdtem, azért imádkoztunk, hogy jó könyvkötő váljak belőlem. Azután elkezdtem dolgozni, és örökre eljegyeztem magam ezzel a szakmával. Az ipari iskolát már nagyon jó eredménnyel végeztem el, tudásomat tanárom azzal is elismerte, hogy egy-egy gyakorlati óra megtartását rám bízta.

– A katonaság az Ön életéből sem maradhatott ki. Törést jelentett munkájában az így eltöltött idő?

– Nem, hiszen a szakmámat végezhettem ott is, ráadásul emiatt kiváltságos helyzetbe kerültem, például akkor jöhettem haza Félégyházáról, amikor akartam. Ma is hálával és nagy szeretettel emlékezek

vissza egyik főnökömre, Somlai alezre-desre, aki azt mondta: „*Itt csak egyszer lehet megbukni.*”, s ezzel megerősítette bennem mindazt, amit otthon édesapámtól tanultam, hogy a kapott feladatokat mindig időben és a tőlem telhető legjobb tudással csináljam meg.

– Hogyan folytatódott ezután a pályája?

– Leszerelésem után a szövetkezetbe visszavártak, és azután ott dolgoztam több mint két évtizedig. S bár ez idő alatt a szervezeti változások engem is érintettek, felmenőimhez hasonlóan én is mindvégig ugyanannál a munkapadnál dolgoztam, s dolgozom ma is. Munkámat a vezetők is mindig megbecsülték, az ÉPSZISZ elnökségi tagjává is választottak, illetve amikor édesapám nyugdíjba ment, feladatát átvéve a könyvkötő részleg vezetésével is megbíztak. Tanulmányaimat is folytathattam, s ahogy azt már jóval korábban elterveztem, előbb leérettségiztem, azután technikus végzettséget szereztem, majd mestervizsgát tettem, míg a régi könyvek restaurálásához szükséges ismereteket az Iparművészeti Főiskolán sajátítottam el. De nemcsak tanultam, tanítottam is: nagyon sok fiataalt neveltem ki könyvkötő szakmunkásnak. Tanítványaim az országos versenyeken rendre az első 20 között végeztek. Arra meg különösen büszkén tekintek vissza, hogy egyikük, Kökény Mariann országos első helyezést ért el.

A Tarapcsik Könyvkötészet munkái

– 1993 óta szakmáját családi vállalkozásban végzi. Könnyebb vagy nehezebb lett így az élete?

– Vannak sikereink, de akadtak nagyon nehéz éveink is, mert aki becsülettel és tisztességgel végzi a dolgát, annak bizony nagyon meg kell küzdenie a mindennapiért. Szakmámat mindig a legprecízebben, a legjobb minőségben igyekeztem végezni. Boldog vagyok, hogy megbízóimtól mindig csak dicséretet, elismerést kaptam. Büszke vagyok arra, hogy ügyfeleink azzal is jelzik elégedettségüket, hogy megrendeléseikkel újra és újra megtisztelnak. Közel 40 éve a parlament könyvkötője vagyok, de az adóhatósággal is már bő húsz éves az együttműködésünk, és van jó néhány visszatérő magánrendelőnk is. S hogy ez így alakulhatott, abban a feleségemnek is komoly szerepe van. Hálás vagyok a Jóistennek érte, hiszen immár 48 éve igazi társam, szakmám gyakorlásában is a legfőbb támaszom. A legjobban a természetes anyagokkal szeretek dolgozni, leginkább az egyedi ötletet, kreativitást igénylő felada-

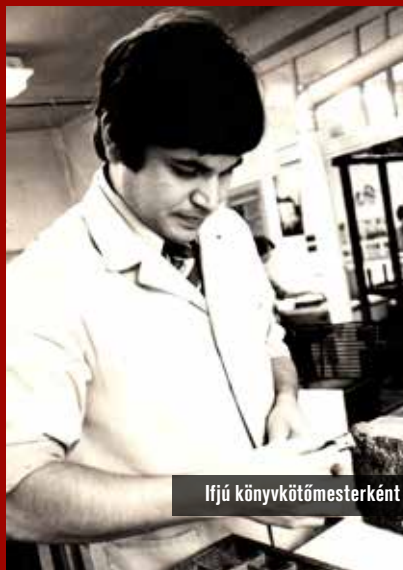
tokat kedvelem. A fokozott türelmet igénylő restaurálást pedig különösen nagy örömmel végzem. A legrégebbi könyv, amit újra olvashatóvá tettem, az 1560-as években készült. Büszke vagyok arra is, hogy 1998-ban Szakál László soltvadkerti vendéglős magánkiadásban napvilágot látott, Áldd meg, urunk, asztalunkat című könyvének egy példányát fehér bőrbe köthettem. A különlegesen szép kötetet II. János Pál pápa kapta ajándékba első magyarországi látogatásakor a szerzőtől.

Nagyon örülök annak is, hogy a szülői-nagyszülői mesterséget fiam tovább viszi. Nem volt ez mindig így, előbb elektroműszerésznek tanult, s csak később érezte úgy, hogy neki is itt a helye. Az elmúlt húsz évben sok mindent ellesett tőlem, látom rajta, hogy jól csinálja, a munkái rendben vannak. Büszkén emlékezem arra, amikor édesapám azt mondta: Fiam, te már túl teszel rajtam! Bízom abban, hogy ezt a mondatot én is elmondhatom majd!

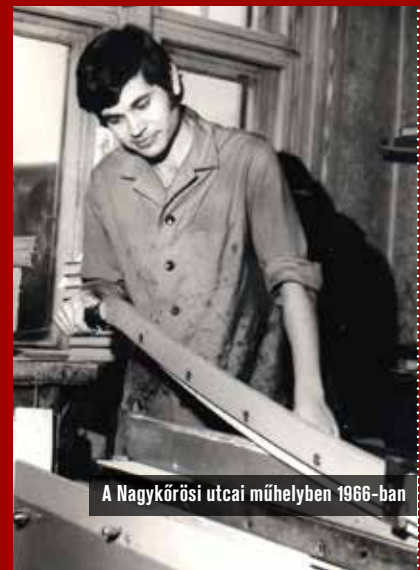
Varga Géza

A II. János Pál pápának szánt könyv készítése közben

Ifjú könyvkötőmesterként

A Nagykőrösi utcai műhelyben 1966-ban

„VALAMELY BIKÁ ÁLTAL MEGKERGETTETETT”

A KECSKEMÉTI SARLÓS BOLDOGASSZONY-KÁPOLNA

A Sarlós Boldogasszony-kápolna
szentélye nyugat felől

Kecskeméten a 18. században, azon belül is az 1732 és 1794 közötti években, öt különálló kápolnát is használhattak a római katolikus hívek. Közülük a legrégebbi – a kapcsolódó legenda alapján – Szent István-kori alapítású, egyben a város első plébániatemploma volt. Az egykori Déllő-tó nyugati partján (a mai kerámia stúdió közelében) álló, Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére szentelt épület az ún. Homoki-kápolna volt, amely 1794-ben leégett, majd 1814-ben püspöki engedéllyel véglegesen lebontották. Évszázadokkal később, 1698-ban épült – részint az eltömített korábbi csonttároló fölé – a Barátok temploma melletti cinteremben, Szent Mihály oltalma alatt állott temető-kápolna. Sajnos ma már csak az alapjai

láthatóak az 1973/74-es ásatások után kialakított romkertben, ugyanis egy 98 évvel az építése után bekövetkezett hatalmas szélvihar következtében le kellett bontani. Néky (Szabó) István kecskeméti lakoshoz két donáció is kapcsolódott korszakunkban. Közülük „a Tizenkét Apostol tiszteletére, mégpedig azoknak a tisztítóhelyen szenvedő lelkeknek enyhülésére, akikről már senki sem emlékszik meg” 1732-ben felszentelt kápolnát a mai Czollner tér helyén fekvő egykori temetőben emeltette, s melyet annak megszűnte után, a Szent Erzsébet-templom felépítésekor, 1825-ben szintén lebontottak. A kicsiny, akkor még városon kívüli, oktaéder alaprajzú Szent-háromság-kápolna viszont szerencsére még ma is áll, építési dátuma 1722-re

tehető a források alapján. 1739 áprilisában a nagy pestisjárvány következtében körülötte megnyitott és róla elnevezett temető kápolnájává vált, majd 1961-től kezdve Kecskemét első lakótelepének (a „leninvárosinak”) lett szervesen része.

Az ötödik épület a város északnyugati szélén, egykor a városközpontot övező szőlőskerteken túl, majd 1986 óta az arborétum területén elhelyezkedő Sarlós Boldogasszony-kápolna a hagyomány szerint középkori eredetű. Hornyik János, városunk örökös tiszteletbeli főjegyzője és történetírója szerint ugyanis az 1760-as években itt szónokló Telek József Ferenc-rendi szerzetes 1772-ben Várcott kiadott *Coronae Marianae* című kötetének

egyik prédikációjában „*csudákkal felpirézt azon mondát regisztrálja, hogy e kápolna és a mellette volt gyógyforrás a török uralkodás alatt elpusztulván, azon domb, melyen állott azután is Mária angyalok királynéja halmának nevezetett, ott éjenként angyali zene és ének gyakran hallatott föl.*” Mindenesetre a kecskeméti régészek – V. Székely György vezetésével – eleddig csupán egy rövid szondázó ásatást végez(het)tek, melynek során a szentély külső oldalán 15. századtól kezdődő temetőhasználatra utaló leletek, továbbá festett vakolatföredékek kerültek elő. (Augusztusban elhunyt kollégám 2007-es szóbeli közlése szerint a kápolna alapozása teljesen újkori, így falkutatás szükséges ahhoz, hogy egy korábbi épület anyagainak a felhasználását bizonyíthassuk.) Az épület – többek között Katona József által is említett – népszerű latin megnevezésében („*Sancta Maria de colle Angelorum*”) is tovább örökölt helyi hagyomány szerint azonban a korai kőkápolna nem pusztult el, hanem azt az angyalok, a protestánsok térhódítása miatt, a Somogy megyei Andocsra vitték át. Nagy nemzeti drámánk szerzője, egyben Kecskemét történetét is megírni szándékozó al-, majd főügyészünk, ezzel kapcsolatban szintén Telek Józsefet idézi, miszerint e helyre „*majd minden szombati, vasárnapi hajnalokban csoportoztak oda a városbeli lakosok. Okát az oda való csoportozásnak, az éltes öreg emberek, ősi hagyományokból, hallomásokból azt mondják, hogy ezen halmocskán, már a régi, hajdani időkben a Mária-angyalok királynéjának dicsőségére egy kőkápolna és a mellett egy hasznos erejű kutacska érdemes tiszteletben tartatott volna; fundamentomát most is láthatni; de azután az új vallástól és annak konkolyától megmértelyesedtek a kut forrását fekélyes lovak öblítésével, a kápolnát pedig tiszteletlenséggel ostromolták. – Mind a forrás megszűnt, mind a kápolna elpusztult. – Avagy ez némelyek vélekedése avagy beszédek szerint angyali tehetség által máshová vitettetett, a mint is az andacsi fundamentom nélkül álló kápolnát őrző szerzetesek mai napig is emlegetik, hogy régenten a Kecskemét tájáról oda utazók keserves sirással kiáltozták: »Óh édes szüz anyánk, miért hagytál el minket!«*” A Loretó-motívum (Szűz Mária názáreti házában csodás menekítése) Andocsra vonatkoztatott legenda-változataiban azonban többnyire nem Kecskemét, hanem általában egy Kalocsa környéki kápolna szerepel, s tartalmilag a törökök

elleni küzdelemhez kapcsolódik. A kecskeméti kápolna szerepeltetése tehát ebben a körben meglehetősen egyedi mozzanatnak tűnik.

Magához a 18. századi alapításhoz is egy csodás – sejtetően ellenreformációs eredetű motívumot magába foglaló – történet kapcsolódik, melyet újfent csak Telek József nyomán ekképp hagyományozott ránk Katona József: „*1713-ban egy Darányi György nevű kálvinista ember éjjel Kerekegyházáról jöven, valamely bika által megkergettetett és ezen dombra szaladván, hirtelen másfelé vette a bika az útját. Az ember kísértetnek vélte és a helyt, a hová futott, szentnek; mindjárt is azon volt, hogy a pápisták itt (kápolnát) építsenek; maga 30 forintot, téglákat és szekereit adta. 1713-ban épült és nevezetett »Havi Boldogasszony«, közönségesen Mária kápolnájának.*” A barokk stílusú épület, középkori eredetének feltételezhetőségét tovább erősítő módon, egy kicsiny dombon helyezkedik el. A hosszanti alaprajzú, egyhajós, nyugati oldalán apszidiális szentéllyel záródó épület sajátos eleme a kereszthajó, amely kívülről nézve inkább két önálló, négyzetes alaprajzú térnek (sekrestye vagy mellékkápolna) tűnik, egyes nézőpontokból centrális hatást keltve a szemlélőben. A nyeregtetőn ülő – egykor összetettebb formájú – fa huszártorony alatt, rendkívül egyszerű megoldású,

háromszögű oromzattal képzett főhomlokzat (rajta a forrásban is említett 1713-as évszámmal), melynek egyetlen díszé a félköríves záródású, vörösmárvány keretű, fából faragott kétszárnyú főkapu.

„*A városon kívül, a szőlőkön túl készült egy nagyobb kápolna, Sarlós Boldogasszony tiszteletére. Nevezetes Oltárát ugyanazon Sarlós Boldogasszony tiszteletére emelték, még nincs festve és aranyozva*” – olvashatjuk Berkes András címzetes püspök, váci nagyprepost kánoni látogatásának 1726. december 26-án kelt jegyzőkönyvében. A belül kevésbé jelentős 19. század végi falképekkel díszített, csehsüvegboltozatos lefedésű épület szentélyében a barokk baldachinos architektúrával keretelt, provinciális ízű főoltárképen – a kápolna tituluszának megfelelően – a Vizitáció (Visitatio Beatae Mariae Virginis) jelenetét láthatjuk. A talán velencei előkép(ek) alapján megfestett olajfestményen Lukács evangéliumának (1,39–56) leírása alapján az öregkorára gyermeket (Keresztelő Szent Jánost) váró Erzsébet és a rokonát meglátogató Szűz Mária találkozása jelenik meg Júda egyik városában, Zakariás (aki maga is megjelenik) háza előtt. A Vizitáció, azaz magyarosan a Sarlós Boldogasszony ünnepét Szent Bonaventura vezette be először (1263), majd a ferenceseket követve 1389-től, illetve 1568/70-től már az egész katolikus egyház számára beiktatták

A Mária-kápolna főhomlokzata az 1909-ben emelt kőkereszttel (1930 körül, Szalontay Sándor albuma)

A kápolna délkelet felől

Szent Rozália jelenik meg. Az ismeretlen szobrász a szentet nagyjából úgy jelezte meg, ahogy az 1624-es pestisjárvány idején megtalálták a Monte Pellegrino barlangjában, több mint négy évszázada a földön fekvő, a cseppkő által konzervált, romlatlan testtel, jobb kezében feszülettel. (A nagyjából egykorú kecskeméti példák, így a Szentháromság-szobron, illetve a piaristák Tizennégy Segítőszent oltárán is hasonló helyen és módon jelenik meg a szent.) Esetünkben egy emberi koponya is látható a szent jobb kezében, ami ugyan e jeleneten belül szokatlan, más összefüggésben viszont gyakran tűnik fel mint Rozália egyik attribútuma. A koponya megjelenésére a szent aszkézisének jelzése mellett több fajta magyarázat is lehetséges. Egyrészt a közös attribútum és a kápolnához kapcsolódó szokások miatt a hívőben felidézhetette a húsvét első hírnökét, Bűnbánó Mária Magdolnát, másrészt, mint vanitas szimbólum, a mulandóságra figyelmeztethette a katolikus híveket. Palermói Szent Rozália jelenléte talán arra is

a Mária-ünnepek közé. A kápolna búcsúja július 2-án (ahhoz közeli vasárnapon) van, azaz az egyházi kalendáriumban szereplő új időpont (május 31.) helyett a magyar

és a német egyházban fennmaradt régít követi. A főoltár menzája alatt, a grotta-szerűen megnyitott stipes fülkéjében a kor népszerű „pestises” szentje, Palermói

A kápolna hajója és szentélye

utalhat, hogy a főoltár időben az 1739–40-es utolsó nagy kecskeméti pestisjárványhoz közel készülhetett. A datálás másik végpontját Katona József egy megjegyzése jelentheti, miszerint „1800-ban Czollner Mihály a tornyát építette és az oltárt.” (Véleményünk szerint Katona híradása inkább egy nagyobb mértékű oltárfelújításra vonatkoztatható.)

Bogyó Pál apát-plébános 1886-ban, a kecskeméti római katolikus egyház – mára már elveszett – *Historia Domusa* alapján, egy másik búcsút is említ, mely a Hétfájdalmú Boldogasszony ünnepnapjához kapcsolódott (1721 és 1913 között ez szeptember 15. mellett virágvasárnap előtti pénteken is lehetséges volt). Ennek oka minden bizonnyal a kápolna ma ismert egyetlen mellékoltára lehetett. A késő barokk, baldachinos architektúrájú oltár rendkívül dekoratív, intenzív színhatású (kékre festett és ezüstözött), két oldalán egy-egy – valószínűsíthetően másodlagosan elhelyezett – női szent szobrával gazdagítva. Az olajjal festett oltárképen Pietà-ábrázolást láthatunk. Az ikonográfiai típus Vesperbildként (az elnevezés a nagypéntek esti ájtatosságra, liturgikus eredetére utalva) született meg a 13. század végétől kezdve a német, főleg Essen környéki apácakolostorokban. E folyamatban erőteljes ösztönző szerepe volt a koldulórendi reveláció-irodalomnak. De fontos az eredetét tekintve az apokrif *Evangelium Nicodemi* is, mely Máriának arról a vágváról szól, hogy halott fiát még egyszer az ölében tarthassa. A Pietà lényegében a Keresztlevétel és a Sírbatétel közé helyezhető, bár a passió eseményeitől független, időtlen *Andachtsbild* (magánáhitat céljaira készült képtípus), ahol Mária anyai fájdalomán van a fő hangsúly, míg a halott test beállítását döntően a sebek látása befolyásolta. Mindehhez szorosan kapcsolódik a Fájdalmas vagy másképpen Hétfájdalmú Szűzanya Lukács evangéliumával (2,34–35) hitelesített kultusza: „*Simeon megáldotta őket, és így szólt anyjához, Máriához: »Íme, ő sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak – a te lelkedet is tör járja át –, hogy kiderüljenek sok szív titkos gondolatai.«*”

A kecskeméti Pietà-ábrázolás jól láthatóan egy népszerű kegykép, vagy még inkább kegyeszobor alapján lett megfestve. Az oltár ismeretlen donátora(i) ezt nem is kívánták

A Sarlós Boldogasszony tiszteletére emelt főoltár

titkolni, így a szintén ismeretlen mester valószínűleg az ő kérésére/kérésükre festett illuzionisztikus módon – többnyire fém – votív tárgyakat Mária vörös ruhájára. Jordánszky Elek 1836-os összefoglalójában (*Magyar Országban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő bódogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása*) például három hasonló típusú Pietà is találunk. Közülük azonban a holsi és egerszalóki is a Mária Terézia által oly kedvelt „*Sasvári vagy is Sassini bódog Asszony Képe*” követe, így az utóbbi tekinthető a kecskeméti ábrázolás fő forrásának. A felvidéki, fából faragott szobrot közismert legendája szerint 1564-ben Bakich Angelika, gróf Czobor Imre felesége „*fogadásból tsináltatá*” annak emlékére, hogy házassági válsága megoldásáért sikeresen imádko-

zott („...szívbeli fájdalmiban a' keresztfa alatt kesergő fájdalmas Krisztus' Anyához folyamodna...”). A Nyitra megyei Sasvár (ma Šaštín, Szlovákia) Magyarország egyik leghíresebb búcsújáró helye volt, különösen a Felvidék nyugati részén (hivatalosan 1732-ben nyilvánította kegyhellyé az egyházhatóság). 1733–1786 között a pálosok voltak az őrzői, akik hatalmas új templomot építettek. A téma kutatója, Szilárdfy Zoltán szerint a „*karakterisztikus ikonográfiai típusról elmondható, hogy a magyar kegyeszobrok közül ez volt a legismertebb és legelterjedtebb a történelmi Magyarországon.*” A sasvári kegyeszobor jól láthatóan a típus virágkorában, valószínűleg a 16. század elején született késő gótikus munka. A 18. századra kegyszoborként átöröklődött forma, a katolikus

A Sasvári Pietà pesti változata nyomán festett mellékoltárkép

Palermói Szent Rozália szobra a főoltár menzája alatt

hívók számára továbbra is alkalmasnak bizonyult a vallásos tartalmak érzelmi alapú megközelítésében, amit jól mutat az ikonográfiai típus kiemelkedő népszerűsége a barokk kori búcsújárás kultusz tárgyai között. Igaz, az átélhetőség dramatikusabb jellegű, szélsőséges eszközei (gesztusok, mimika, mozgalmas drapériakezelés), a kegszobrok kultikus szerepe miatt, szinte teljesen eltűntek, s gyakorlatilag egy közösségi szempontból elfogadhatóbb, egyszerre jel- és díszítőműszerű, illetve egy hivatalosabb, triumfális felfogás irányába mozdultak el.

A Sasvári Pietà Mária-kápolnabeli jelenléte, valószínűsíthetően tehát annak nagy népszerűsége, oltárra helyezett vagy köztéri és út menti szobormásolatainak, a habán kerámiákon, népi üvegekpeken és mézeskalácsosok bábsütőmintáin látható, szinte díszítőmennyé váló ábrázolásainak, a számtalan metszetes szentképnek és a kecskemétihez hasonlóan, a kegszobrot festve megidéző oltároknak köszönhető. Ez utóbbiak közül különösen fontos lehe-

tett a prototípus közvetítőjeként, sőt feltételezésünk szerint közvetlen előképként is, a Sasvári Fájdalmas Szűzanya tiszteletére 1744-ben emelt oltár a pesti pálosok kecskeméti kapuhoz közeli templomában. Alapítói Szalay István, Pest városának egyetlen akkori magyar anyanyelvű szénátora, egyben pálos konfráter és felesége, Torpis Zsuzsanna, harmadrendi franciskánus volt. Az 1786-tól már egyetemi jelzővel illetett templom mellékoltárának képén az ismeretlen mester a felvidéki kegszobrot festette meg, méghozzá annak 1770-es évek elejéig érvényes elhelyezésének megfelelő baldachinos formájában. A pesti oltárkép hamarosan maga is kegyképpé vált. Folyamatos kultuszát jól mutatják a képen rögzített offerek (fogadalmi tárgyak), illetve az is, hogy egy szintén igen tisztelt másolatát a budai Szent Anna-templomban is megtalálhatjuk. A két festmény egyes részleteit, megoldásait összevetve még inkább egyértelműnek tűnik a kapcsolat. Az oltárkép kék baldachinja például Kecskeméten oltárarchitektúrává, míg a drapériát tartó festett angyalkák szobrok-

ká alakultak át. Szintén pesti mintát feltételez Mária vörös ruhája, Krisztus arca és a koronák formája, applikációt imitáló megjelenítése. A kecskeméti kép nem egyszerű másolat, az alkotója el is vett, hozzá is tett a pesti mintához képest. Az előbbire jó példa az olaszos stílusú pesti kegykép alsó részén elterülő tájkép elhagyása, míg az utóbbira az oromzaton megjelenő Isten szeme motívum a Szentháromságra utaló háromszögben.

A kecskeméti hívók által leginkább Hétfájdalmú Szűz(anya)ként emlegetett mellékoltár megrendelőjének személyét és/vagy az ikonográfiai koncepciójának kidolgozóját keresve, az előzményeket tekintve, fontos elemnek tűnik a pálosok szerepe. Sasvár és Pécs után ugyanis Kecskeméten is volt egy képviselőjük, méghozzá egy helyi ügyvédből lett pálos szerzetes, aki II. József 1786. február 7-én kelt – Szent Pál első remete szerzeteseinek rendjét feloszlato – rendeletét követően a Mária-kápolna mellett telepedett le. A remeteéletet élő Kókai Benedek rendkívül népszerű volt a

kecskeméti hívők között, gyakran keresték föl őt, hogy lelki vigasztalást nyújtson. Szintén közkedvelt volt, s 1821 óta számos kiadást ért meg az általa összeállított énekes- és imádságos könyv („Krisztus atyafiságának, melyben az imádság között tanítanak a hivek mindennapi hitbéli és esztendőbéli keresztényi kötelességekre, lelki tudományra, szent erkölcsökre s jóságos cselekedetekre. Őszve szedte ... magyar nemzetének javára egynehány régi, most pediglen a Sz. Miséhez alkalmaztatott új normalis énekekkel meg bővítette”). Kókai Benedek valamikor a 19. század elején

„szentség hírében halt meg” (Bogyó Pál), 1800-ban kelt végrendeletének megfelelően, a kápolna előtti téren temették el. (A helyén ma gránitszürke kőkereszt áll a következő felirattal: „A FELFESZÍTETT JÉZUS KRISZTUS A VILÁG MEGVÁLTOJA DICSŐSÉGÉRE ÉS TISZTELETÉRE EZEN KERESZTET EMELTETTÉK LAJOS JÓZSEF ÉS NEJE FARKAS ERZSÉBET 1909 MÁJUS HÓ 3. ÁN.”)

Korábban talán lehetett egy másik mellékoltár is a kápolnában, amely „az üdvözítő feltámadását képezi, a szent sírhoz kenetet vivő asszonyok-

kal”. Hornyik János szerint ennek létéből magyarázzák „az Emmaus-ba menetel emlékünnepe”. Hanusz István, a kecskeméti főreáliskola hajdani igazgatója így írt erről az 1894-ben megjelent Hornyik-Albumban (Elhalványult népszokások Kecskeméten): „Husvét hétfőn Emaus-ba menés volt szokásos. A Mária-kápolna gypén ekkor mézes-bábosok ütötték föl sátraikat, Laczi-konyhások sütötték a friss cigánypecsenyét, mely jól esett a fosz-lós kalácshoz, a finom béleshez, a tojásos pereczhez, az oltásos pogácsához, mit az anyjuk rakott a kocsi ládjába. Lebegő piros pántlika szalagok jelölték a ponyvaal-

kotmányt, hol a jó bort mérték, húzta a vályogverő cigány, a hogy neki tudni adódott. Lófuttatást rendeztek a gazdalegények, versenybírák az öregek voltak, mások tánczoltak, a legfiatalabb sutnyónép cikázó kifutósdit játszott. Ez volt az ébredő tavasz első népmulatsága...”. Mindamellett lehetséges, hogy Hornyik nem egy másik mellékoltárról írt, hanem a Pietà-oltár stipesében kialakított Szent Sírra utalt, amely ma látható formájában (Mária Magdolna a sziklasírban fekvő halott Krisztus lábánál, illetve tanulmányunk írása idején a fejénél) meglehetősen hiányosnak tűnik.

A Mária-kápolna környezete több szakrális építménnyel is kiegészült a 20. század folyamán, ilyen például a magánkezdeményezésből (a sajátos helyesírású votív tábla szerint „EZEN BARLANGOT SZÜZANYÁVAL, BERNADETTEL EGYÜTT, EMELTETTE FARAGÓ KÁROJNÉ SZÜLT. KÁTLI TERÉZ 1941-BEN”) épített és 1941 pünkösdi vasárnapján felszentelt Lourdes-i barlang. A mai napig tartja magát az a szóbeli hagyomány, miszerint ez a kicsiny, grottaszerű építmény volt Kókai Benedek egykori remetelaka. (A bejárat kovácsoltvas rácsát Tíringer Ferenc kecskeméti műlakatos készítette.)

1999. október 9-én szentelték fel a Magyar Szentek Sétányát a kápolna felé vezető út mentén. Kisfaludi Strobl Zsigmond homokkőből faragott szobrai (az Árpád-házi szentek közül Szent István, Szent Imre, Szent László, Magyarországi Szent Erzsébet és Árpád-házi Szent Margit, illetve Kecskemét védőszentjeként Szent Miklós) eredetileg (1911-től) a Jánshy Béla–Szivessy Tibor páros tervezte II. katolikus bérház oromzatát díszítették. Az egykor a Nagytemplommal szemben, a mai „Lordok háza” helyén állt szecessziós saroképületet azonban 1964-ben lebontották, és az életnagyságnál valamivel nagyobb szobrokat több mint három évtizeden át a köztemető kőtári falánál lehetett megtekinteni. (Jelenlegi elhelyezésük sokkal szerencsésebb lenne, ha magasabb posztamensekre állítanák őket, illetve egy nagyméretű fotó segítségével utalni lehetne a szobrok eredetileg alulnézetre komponált állapotára.)

A „faragott-vésett bibliák” (Weöres Sándor) mestere, Polyák Ferenc nevéhez fűződik, s 2001-ben készült el természet-
kő alapzaton, három farönkből faragott

A pesti kegykép, a kecskeméti mellékoltár közvetlen mintaképe

A Magyar Szentek Sétánya Kisfaludi Strobl Zsigmond szobraival a kápolna felé vezető út mentén

Szent Miklós,
Kecskemét védőszentje

A Magzatvédelmi emlékhely
a Kápolna-domb déli oldalán

Mária Magdolna a sziklasírban fekvő halott Krisztussal a mellékoltár stipesében

lábazattal és gránit oltármenzával, a szabadtéri oltár. A Sarlós Boldogasszony titulushoz kapcsolódó tartalmakhoz jól kapcsolódik a Kápolna-domb déli oldalán található „KEGYELETI HELY A MEGNEM SZÜLETETT MAGZATGYERMEKEK EMLÉKÉRE”, melyet zománcművészetünk egyik helyi jelese, Balanyi Károly készített 2004-ben, Balanyi Zsolt építész és Szalai Sándor képzőművész közreműködésével. A zománcképen Lukács evangéliuma (7,36–50) alapján azt a jelenetet láthatjuk, amikor Jézus a lábát illatos olajjal bekenő rossz hírű asszonyt (a latin liturgia szerint azonos Mária Magdolnával) bűnbocsánatban részesítette, majd utána a kompozíció felső részén is olvasható szavakkal búcsúzott tőle: „A hited megmentett. Menj békével!”

ifj. Gyergyádesz László

„A VÁROS LEGEGÉSZSÉGESEBB TERÜLETE”

– 50 éve kezdődött a széchenyivárosi lakótelep építése

Mindennapi beszélgetésekben szinte mindig csak „szécsényinek” tituláljuk a város északnyugati részén elterülő lakótelepet, amely egyébként a legnagyobb lakótelep Kecskeméten. A széchenyivárosi lakótelep közel 9000-es lakásszámával képes a város lakosságának ötödét befogadni, népességszámát tekintve csak a történelmi belváros előzi meg a városban, országosan is a nagyobbak közé tartozik. A lakótelep építése 50 éve kezdődött és még a 90-es években is folytatódott. Az I. ütem első házait 1968 őszén adták át, ez vetette meg a későbbi hatalmas városrész alapjait, és ezen épületek még egyáltalán nem paneltechnológiával épültek.

A városrész elnevezése már több mint száz éves örökség. Kecskemét városa a török hódoltság óta tíz tizedre volt osztva, e tizedek a városi közgyűlés 1907-es döntésekor kaptak „tulajdonnevet”. A Széchenyiváros a III. tized neve lett, eredetileg a belváros körúton belüli északnyugati részét foglalta magában. Határoló útvonalai nagyjából a Jókai utca – Hornyik János utca – Hoffmann János utca – Nyíl utca voltak, amit kívülről a nagykörút zárt le. Később nyújtózkodott a Budai út (E75) és a Nyíri út közötti területre, ahol korábban kertes jellegű, főleg szőlőterületek húzódtak, száz éve még ez volt a Máriahegy. Ahogy nőtt a belterületi rész Széchenyiváros néven, úgy húzódtott egyre „kijebb” a Máriahegy, ez a tendencia ma is létezik.

A várost északról övező gazdaságilag is hasznos és a futóhomok megkötésében is komoly szerepet játszó szőlők felé nem terjeszkedett a lakóterület az 1900-as évekig, ekkor azonban az itteni kertes részből hasították ki a Villanegyedet. E funkció önmagában is reprezentálja a terület szerencsés elhelyezkedését, a későbbiekben

is szívesen építkeztek a volt szőlőhegyek területein, ezek ugyanis a déli területekkel ellentétben belvízmentesek voltak.

A Villanegyedre is kiterjedt a Széchenyiváros elnevezés, a lakótelep épülésekor teljesen természetesnek vették a név továbbvitelét a más jellegű beépítés ellenére is. Ma a városrész a Széchenyi körúton belüli Belső Széchenyivároshoz, a Villanegyedből a Széchenyivároshoz nevezett lakótelepi részből és a kissé eltérő beépítésű Hollandfaluból áll, illetve a csatlakozó Máriahegy egyes részeiből. Maga a Széchenyiváros elnevezés szerencsésnek bizonyult, az utcák nevei is Széchenyihez kötődnek: Hitel, Világ, Stádium, Gózhajó. Érdekes módon az államszocializmus által favorizált esetleges szovjet jellegű elnevezésekre ennél az új városrésznél nem volt kereslet, ellentétben a Leninvárossal, amely csak később kapta vissza az Árpádváros nevet.

Felmerülhet a kérdés, hogy mikor és miért kezdődtek a lakótelep-építések Kecskeméten?

A város nagyarányú fejlődése a megyeszékhellyé válással és az iparosítással kapcsolható össze, megnövekedett a vidékről városba költözők száma. Az 1950-es évek második felére nyomasztóvá vált a lakáshiány, illetve a meglévő lakások túlszűfolttsága. Általánosan elterjedt a nagyobb házak több lakásra való osztása, az egykori parasztporták területét és épületeit kettő, de akár három részre is osztották vagy egyszerűbb megoldásként társbérletben éltek, akár szobánként egy család, egy közös konyhával. Eleinte emeletráépítésekkel igyekeztek orvosolni a problémát, de a legnagyobb arányban megtalálható vályogházaknál ez nem volt lehetséges. A 60-as évekre vált égetővé a probléma és kezdtek bele szovjet mintára a lakótelepek építésébe. Nem melléleg a hazai ipari kapacitás is nagyjából ekkorra érte el azt a szintet, ami ezt lehetővé tette. Elsőként a Leninvárost kezdték el építeni, nagyrészt a Szentháromság temetőből kisajátított területeken, az alapkőletétel 1961. március 21-én a Tanácsköztársaság kikiáltásának 42. évfordulóján történt. A hely kiválasztása enyhe szükségyszerűséget tükrözött, olyan helyet kellett találni, amely közel van a belterülethez és kevés bontással viszonylag sok terület felszabadítható, ez főleg a közművek miatt is fontos volt. Előnyként jelentkezett a Szultán utcai erőmű közelsége, amely megoldotta a távhőszolgáltatást és az áramszolgáltatást

A Nyíri út az 1970-es évek közepén.
Előtérben a Gózhajó utca 5. szekciós háztömbje.
Forrás: MNL BKML

Jellegzetes 4. emeletes épület
a Stádium utcában.
Forrás: MNL BKML

is. 1967-ben befejeződött a Leninváros építése, azonban már közben felmerült egy új, jobban bővíthető másik lakótelep építésének kérdése.

1964. április 1-én a városi tanács végrehajtó bizottsága előtt a következő szavakkal eszelték az akkor még a Máriahegyhez tartozó terület erőnyeit: „A megjelölt terület kedvezően illeszkedik bele az általános rendezési terv elgondolásaiba. Ugyanis ez a rész lakásépítési szempontból a város legegészségesebb területe. Ezt indokolja az uralkodó széljárás kedvező iránya, valamint az a tény, hogy a tengerszint feletti magasságot figyelembe véve ez a legkedvezőbb területi egység. Előnye még

a kijelölt területnek, hogy nem egy elszigetelt beépítési lehetőség, hanem a következő tervidőszakok idején szinte határtalanul bővíthető.”

Ki is sajátítottak 38 hektárnyi területet, amelyen 2672 lakást terveztek építeni, amelyben 9445 főt helyeztek volna el. Ezen felül 2 bölcsőde-óvoda-8 tantermes és 12 tantermes iskola – komplexumot is tervbe vettek, sőt egy 16 tantermes gimnáziumot is. Épült volna 600 férőhelyes kultúrház is mozival, könyvtárral, ifjúsági házzal. Eleinte az I. ütem építését még a II. öt éves tervben kezdték volna el, de végül a III. öt éves terv (1966–70) időszaka alatt kezdődött a megvalósulása.

Az új városrész egyik első üzletsora a Balaton utcán az 1970-es években.
Forrás: MNL BKML

A Széchenyiváros I. ütem első épületeit a Nyíri út mellett a Honvédkórház mögötti területen az akkori Kőjál-épületek szomszédságában kezdték el építeni. Azonban bizonyos nehézségek miatt az 1965-ös kezdés helyett csak 1968-ban tudtak csak építkezni. A késlekedés oka a közműhálózat kiépületlensége és a pénzügyi fedezet hiánya volt. Mivel itt a belvárostól messzebb lévő területről volt szó, az építkezés előtt ki kellett építeni a közműhálózatot, ez pedig Kecskemét esetében nem volt könnyű, a vízmű épp bővítés

alatt állt, a szennyvízcsatornák építését csak a 60-as évek elején kezdték el. A vízellátás, a csatornázás, a távhőellátás és a gázellátás, de még az úthálózat kiépítése nagyban megnövelte az építkezésre szánt időt, viszont ezek megépülte után gördülékenyebben haladhatott a munka. Végül 1968 tavaszán kezdődhetett el az első lakóépület alapozása.

Az itt felépített épületek végül nem távfűtéssel épültek, de egyébként összkomfortosnak számítottak. Típustervek alapján – 2 és 3 szekciós (lépcsőházas)

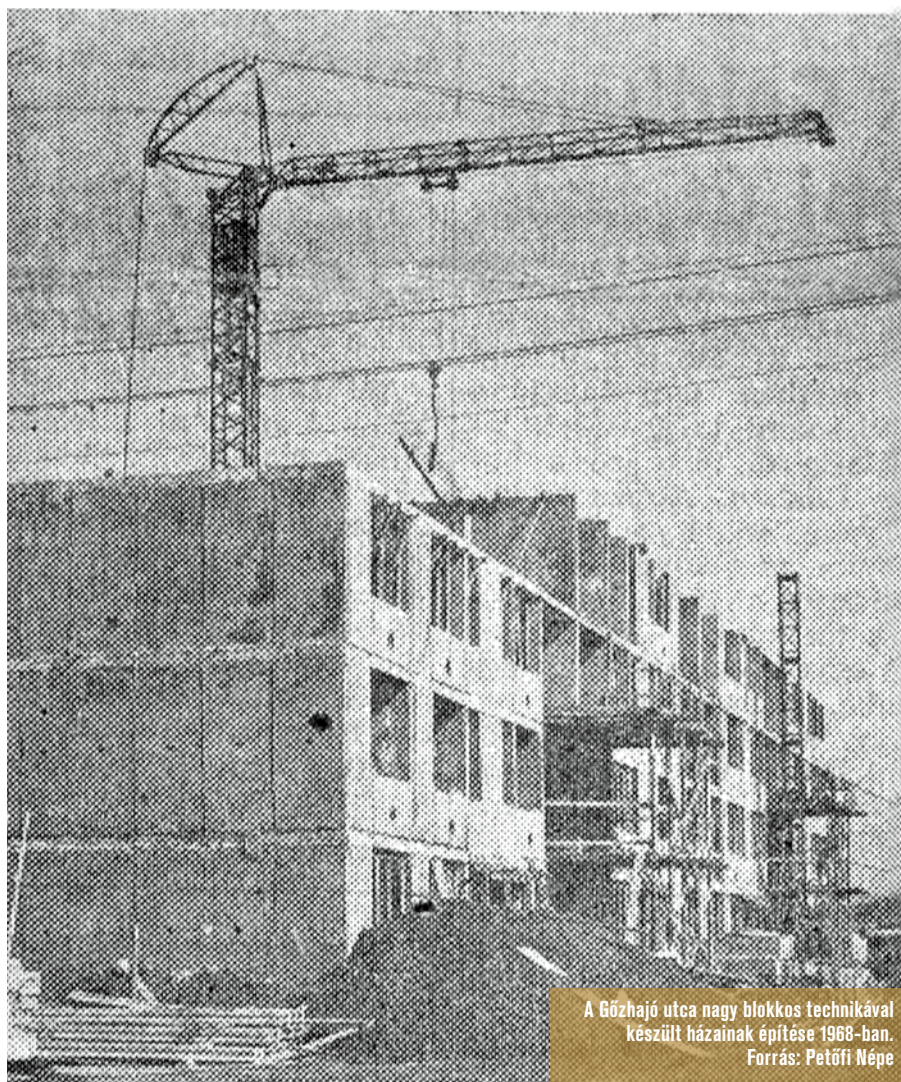
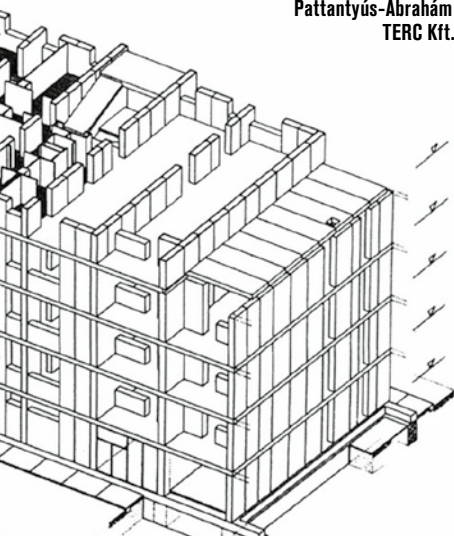
változatban – nagyblokkos technikával épültek, ami meggyorsította felépítésüket, habár a blokkokat még nem helyben állították elő. E blokkok tulajdonképpen 30 cm vastag 60, 90 és 120 cm széles, anyagukat tekintve vasalás nélküli, habosított kohó- vagy kazánsalak adalékú könnyűbeton lapok. A födémelek és oszlopok, az épületek váza vasbeton elemekből készült. Ez a technológia lehetővé tette a minél gyorsabb építkezést, az elemeket csak fel kellett helyezni sínes daruval az épülő szerkezetre. E kohósalakblok-

kok viszont rossz hőtartási képességgel bírtak, a teherbírásuk csak 4 emeletes épületek építését tette lehetővé, ráadásul nem lehetett kitenni őket az időjárás viszontagságainak, tehát az épületek mindegyike utólagos felületkezelést (festés, kőporozás) igényelt, ami növelte a ráfordított munkaidőt. A háztömbök ún. fészekrendszerben épültek, ami azt jelentette, hogy több egymáshoz közelebb álló házcsoporthoz építettek „*zöldbeágazott szisztéma szerint*”, egy ilyen egység volt egy „fészek”, ez jelen esetben 3 négylép-

Épületrehabilitáció - tartószerkezetek helyreállítása, átépítése és megerősítése
Pattantyús-Ábrahám Ádám
TERC Kft., 2013

A Gőzhajó utca nagy blokkos technikával készült házainak építése 1968-ban.
 Forrás: Petőfi Népe

csőházas, 1 ötlépcsőházas és 1 hétlépcsőházas tömböt jelentett. Az eredeti terv szerint 285, de a „szerencsés” túlteljesítésnek köszönhetően 432 lakással. A könnyű építésnek volt köszönhető, hogy az 1968-as tavaszi kezdés után az első 56 lakásos társasházat már 1968. szeptember 25-én átadhatták. A munkások Herczeg Mihály építésvezető irányítása alatt 180 fős létszámmal dolgoztak, és az állandó munkaverseny is segített a gyors építkezésben. A leginkább fiatalokból álló 12 fős, két műszakban dolgozó Gagarin brigád Vad Imre vezetésével már ötször elnyerte a szocialista címet és 1968 júliusában már a hatodikért küzdött ezen az építkezésen, de korábban a Leninváros építéséből is kivették a részüket. Az első 3 lakóházcsoporthoz vagy „fészek” végül 1971-re készült el, elsőként a Gőzhajó utcai, aztán a Stádium és a Világ utcai lakótömbök. A lakók a kisebb hibák ellenére egyébként örömmel vették birtokba az új lakásokat, ez nem annyira meglepő,

ha az előző lakókörnyezetük egy vízese-dő és szűkös épület volt, amint azt egy – 1969-ben a Petőfi Népeben megjelent – interjú egy friss lakossal Skultéty Zoltán nyugdíjas útmesterrel is bizonyítja. Az újonnan épülő városrész eleinte hátrányként élte meg, hogy viszonylag távol került a központtól, de az ekkori 11-es busz hamarosan megállót kapott a „C” jelű gyűjtőúton, ezáltal bekötve a területet a város vérkeringésébe. Viszont attól a problémától mentesült, amely a Leninvárosban egyre jobban éreztette hatását, nevezetesen a forgalmas utak zaja, valamint a kádgvári levegőszennyezés. Amint a fenti interjúalany megfogalmazta: *„De innét – üdülni sem kell elmenni! Csend van, messzire lát és annyi szépet ölel a tekintet...”* Ha ez már nincs is feltétlenül így és talán a lakások is szűkösebbnek hatnak a XXI. század elején, de kétségtelen, hogy arányaiban ma is az egyik legtöbb zöldfelülettel rendelkező városrészsziünk a Széchenyiváros.

Bezszenyi Ádám

GAZDA A PÁSZTOR- VILÁGBAN

25 éve, 1993. január 6-án hunyt el Gaál József mezőgazdasági mérnök, Kecskemét város gazdasági főintézője.

1904. január 27-én a hírhős városban született. Elemi iskolai tanulmányait a Budai utcai „Sárga iskolában” folytatta. A Piarista Gimnáziumban érettségizett, majd 1922 és 1925 között elvégezte a Pálgyi Mezőgazdasági Akadémiát. Három évvel később pályázat útján nyerte el a Kecskemét város tanácsa által meghirdetett bugaci intézői állást. A hagyományos feladat, a terménygazdálkodás mellett gondot fordított a silány sertésállomány javítására, bevezette a tenyészbika nevelését. A ménés is szívügye volt, nagyrészt neki köszönhető az egységes testi felépítésű bugaci magyar félvér ló kitenyésztése.

Gaál József Bugac népszerűsítésében is részt vett. 1933-ban, a hazai és külföldi idegenforgalmi szakemberek számára szervezett programokról az egyik újságíró ezt írta: „A kocsisor élén a délceg Gaál József intéző vágatott lóháton, parancsot osztogatva gulyásoknak, csikósoknak. A honfoglaló magyarok késői unokáját láttuk ebben a fiatal emberben, aki úgy ült meg a lovat, mintha ló

Gaál József

és lovas összenőtt volna.”

Mint mezőgazdasági mérnököt arany-, gyémánt- és vasdiplomával tüntették ki. Bugaci emlékeit Pásztorvilág gazdaszemmel címmel megjelent

könyvében foglalta össze. A kiadványban, amely 2003-ban a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága gondozásában jelent meg, szeretett világáról így vallott: „Szorongó, vegyes érzelmekkel állapítom meg, hogy a régi úgynevezett GAZDÁLKODÁSNAK a gyönyörű természet adta meg az igazi zamatát, a mai rendkívüli módon fejlett technológia, kemizálás, ágazati szakosodás a természet csodálatos szépségében rejlő kapcsolatokat fellazította, élvezetes romantikáját elvesztette, s ezzel bizony a mai mezőgazdák sokkal szegényebbek lettek.”

(Források: *Gaál József: Pásztorvilág gazdaszemmel
*Városok lapja, 1933)

Gaál József könyve

AZ ÚR SZÓLÍTOTTA KECSKEMÉTRE

200 éve, 1818. március 26-án Kecskeméten hunyt el Göböl Gáspár református lelkész, író.

1745. január 1-jén Szentkirályszabadján született. Iskoláit Debrecenben végezte. Külföldi tanulmányútja után 1772-ben Adácstevelben tanító, 1774-ben Kunszentmiklóson másodpap lett. 1775-től dunavecsei, 1777-től haláláig kecskeméti lelkész volt. 1791-től a Dunamelléki Református Egyházkerület aljegyzőjévé, 1792-től a kecskeméti egyházmegye esperesévé választották. Azt tartja róla a helyi emlékezet, hogy amikor Kecskemétre meghívták, így mentegetőzött az őt marasztaló hívei előtt: „Az Úr szólított az új szolgálatra.” Ekkor Kerek István uram, a dunavecsei gyülekezet érdemes (és bölcs) gondnoka a fáma szerint csöndesen Göböl tiszteletes úr mellé szögezte azt a kérdést, hogy vajon ha netán a jóval szegényebb apostagi vagy dabi eklézsiába hívnák, akkor is ilyen készséggel engedelmeskednék-e az Úr hívó szavának. A választ nem őrizte meg a népi emlékezet.

Kiss Sámuel: Göböl Gáspár, 1809
(Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára)

Göböl Gáspár jelentős életművet hagyott maga után. Kiváló ígéhirdető volt, több prédikációját megjelentették, köztük a Szabadulást óhajtó rab című kötetet. Foglalkozott elméleti és gyakorlati teológiával, bibliai szövegvizsgálattal és egyháztörténettel. Iskolázottsága, nyelvismerete, olvasottsága, kapcsolatai predesztináltak arra, hogy a kor modern eszmei áramlatával, a felvilágosodással is megismerkedjen. Ez a gondolatosság érződik a művein is. Kapcsolatban állt Kazinczy Ferencsel, a református Teleki grófokkal és vélhetően a felvilágosodás több hazai képviselőjével. Jó néhány nyelven beszélt, kiváló szónok, ismert író volt. Több művet fordított franciából, köztük Voltaire két drámáját is, ezek azonban elvesztek. Egyházi munkái mellett megírta az Utazó lélek... című verses elbeszélését, amelyet a magyar tudományos-fantasztikus irodalom első darabjának tekintenek a szakértők.

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Száz magyar falu könyvesháza: Dunavecse)

A „SZERETETREMÉLTÓ, ARANYLELKŰ” PAP

175 éve, 1843. február 3-án született Váry Gellért piarista tanár.

Csongrádon látta meg a napvilágot, édesapja a helyi patika alapítója, édesanyja egy helybeli szücsmester leánya volt. Fiuk a gimnázium hat osztályának elvégzése után belépett a piarista rendbe. 1862-ben lett tanár. 1865 és 1873 között a kecskeméti piarista gimnáziumban tanított. Innen Vácra, majd 1891-ben már mint rendi kormányzó Nyitrára ment. 1901-től 1912-ig Rómában tartózkodott, az egyetemes rendi kormánytanács tagja, a piaristák rendjének képviselője volt. Hat nyelven beszélt, jól rajzolt, emellett a zenével is foglalkozott. Elsőként írta meg Csongrád város helytörténetét. A Figyelőben és a Kecskeméti Lapokban jelentek meg a Nemzetiség és irodalom, továbbá a Hazai irodalmunk klasszikus elemei című hosszabb tanulmányai. Főbb műveiben a kegyes rend irodalmi életével, a görög műveltség világával, Calazanti Szent Józseffel, a kegyes tanítórend alapítójával és az irodalom bölcsészetével foglalkozott.

Váry Gellértet mindenki szerény embernek ismerte. Önéletírásában így fogalmazott: „A tisztaság és az ízlés eszméjét a szerzetesi egyszerűség-gel párosítva iparkodtam azon szobácskában is keresztül vinni, amely itt vagy amott lakóhelyemmül jutott. Ezt úgy véltem eszközölhetni, hogy legyen szobámban oly dolog, amely szerzetességemet mutassa, legyen olyan, mely tanárságomról tegyen tanúságot, de mindez egyszerű és ízléses. E végből ágyam fölött egy kép függött, mely Jézust életnagyságban, mint »Ecce homo«-t tüntette föl, alatta pedig egy bronz feszület foglalt helyet. Könyvtáram fölött is egy álló feszület volt látható,

Váry Gellért-emléktábla, Csongrád

míg szobám ajtajánál a falon egy szenteltvíztartó lógott. Könyveim szaporítására s azok csinos bőrkötésére úgyszólván mindene-met áldoztam. Lettek is apródonként oly szép beltartalmú, s oly takaros kötésű könyveim, amelyek akármely belépőnek a figyelmét egyszerre magukra vonták. Ezeken kívül azután holmi lim-lom nem talált helyet az én lakószobámban, mint ezt láthatni ezen rajzból is, hol kecskeméti szobám van lerajzolva, melynek hét évig voltam lakója.”

1929. február 16-án hunyt el Nyitrán. Az 1940-ben Somorján kiadott Nitrai fejfák írója így méltatta:

Váry Gellért

„Őt is legyűrte a halál... őt, akin átsuhantak az évtizedek, aki nemcsak fiatal üde lélekkel, de edzett testével is dacolt a korral. [...] 86 évet töltött be Váry Gellért. Gyémántmisés pap volt, díszbe a kegyes rendnek melyet számos éven át mint egyetemes kormánytanácsos Rómában képviselt. [...] Fiatalabb éveiben főképp a görög irodalmat és művészetet tanulmányozta, erről könyvet is írt. (A görög művészet bölcselése). »Árvalányhaj« címen Vácott 1882-ben megjelentek versei is. Mindez a hűvös számadás azonban nem ad fogalmat ennek a szeretetreméltó, aranylelkű papnak egyéniségéről, melyet csak az élvezhetett, ki őt személyesen ismerte. Több nemzedéket nevelt föl, tanítványainak száma sok ezerre rúg és mindannyian hálával gondolnak vissza a felejthetetlen emlékü professzorrra.”

(Források: *Katona József Könyvtár *Országgyűlési Almanach, 1906-1910)

Váry Gellért: Szobám a kecskeméti piarista rendházban, 1865-1873 között

Váry Gellért rajza a kecskeméti piarista rendházról

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

100 éve, 1918. január 2-án hunyt el Bódogh János távirótiszt, gyorsírótanár. 1852. december 27-én Kecskeméten született. Tanulmányait szülővárosa kegyesrendi gimnáziumában végezte. Már 8. osztályos korában gyorsírási lapot adott ki, osztálytársai számára gyorsírási tanfolyamot tartott. 1875-ben letette a távirótiszt, 1878-ban pedig a gyorsírástanári vizsgát. Előbb távirótiszt volt

Szegeden, majd Budapesten dolgozott a központi posta- és táviróhivatalban, emellett több középiskolában oktatott. Az Országos Magyar Gyorsírók Egyesülete igazgatója volt, megalapította a Gyorsírási Irodalmi Könyvtárt, szerkesztette a Gyorsírási Lapokat, továbbfejlesztette a Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírórendszert. Több gyorsírási szakkönyvet, tankönyvet is írt.

75 éve, 1943. január 23-án hunyt el Gabányi László színész, a Nemzeti Színház örökös tagja.

1879 decemberében Kolozsvárott született. 1899-ben végezte el Rákosi Szidi színiiskoláját és Békésen, Halmay Imre társulatában kezdte pályafutását. Később vidéki társulatokhoz szegődött, 1906-ban és 1907-ben Bihari Ákos együttesével Kecskeméten játszott. Ezt követően fővárosi színházak

alkalmazták, többek között a Modern Színpad és a Royal Orfeum színpadán is fellépett. 1913-tól haláláig a Nemzeti Színház tagja volt. Kevés számú némafilmszerepe mellett kétszer tűnt fel hangosfilmen egy-egy rövid szerepben. Színészi munkássága mellett irodalommal is foglalkozott, több verse és egy egyfelvonásos darabja is megjelent.

75 éve, 1943. január 10-én Kecskeméten hunyt el Nyúl Tóth Pál városi tanácsnok, helyettes polgármester. A hős városban született 1881. január 10-én. Középiskoláit a helybeli kegyesrendi főgimnáziumban, jogi tanulmányait a református jogakadémián végezte. 1907. január 1-jén lépett városi szolgálatba mintapidíjas fogalmazó. Később fogalmazó, majd a segélyezési és kölcsönösztó

bizottság jegyzője lett. 1913 októberében városi jegyzővé választották, míg az I. világháborúból hazatérve a kulturális ügyosztály vezetésével bízták meg. A tanítók pártfogójaként, a színészet lelkes támogatójaként ismerték. 1937 februárjában helyettes polgármesteri címet kapott. Az iskolaszék és a Polgári Daloskör elnöke, a Katolikus Egylet vezetőségi tagja volt.

75 éve, 1943. február 2-án Baján született Ribár Éva színésznő.

Szülvárosában érettségizett, azután Szegeden, a Zeneművészeti Szakiskolában tanult tovább. Onnan csábította el a színjátszás világa: 1963-ban az Állami Déryné Színházhoz szerződött. 1971-től 1986-ig a kecskeméti Katona József Színház tagja volt. A hős városban töltött 15 év alatt számos emlékeztető alakítást nyújtott. Már

a bemutatkozása is különleges volt, a Leányvásár egyik próbáján ugyanis lábát törte, de a fellépést így is vállalta. „Kellemes hangú, rokonszenves egyéniség, aki pillanatok alatt hangulatot teremt” – írta róla a helyi napilap újságírója. Később egy évadot Debrecenben töltött, majd 1987-től 2007-ig, haláláig az egri Gárdonyi Géza Színházban szerepelt.

150 éve, 1868. január 19-én hunyt el Kiss Bálint festőművész, restaurátor. 1802-ben született.

Tanárnak készült – tanulmányainak egy részét a Kecskeméti Református Kollégiumban végezte –, majd 1827-től a bécsi akadémián tanult tovább, ahol Barabás Miklóssal került barátságba. 1830-ban Szentesen telepedett le, 1834-től Pesten élt, 1847-ben a Magyar Nemzeti Múzeum képtárának őre lett, és mint ilyen,

rendezője volt az első képműkiállításnak. Főként történeti tárgyú, de életképszerű képeket festett. Több változatban és számos másolatban fennmaradt képe, Pethes János búcsúja leányától a leopoldvári tömlőben és a többi festményének tárgyváltása is a nemzeti öntudatra ébredő ország elnyomás elleni tiltakozását fejezte ki.

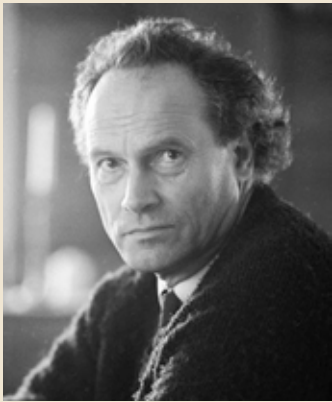

125 éve, 1893. február 7-én született Karcsú Antal Arzén ferences házfőnök, történetíró.

Iskoláinak egy részét Kecskeméten végezte, hittudományi tanulmányainak utolsó két évét a hős városban fejezte be. Évekkel később visszatért, saját kérésére Kecskemétre helyezték hitszónoknak és hitelemzőnek. Élete folytatásában Egerben volt hitszónok, majd Szolnokon házfőnök és lelkes, azután a váci kolostor főnöke és a

rendtartomány tanácsosa lett. Jelentős történetírói tevékenységet folytatott, munkái egy részét saját költségén nyomtatta ki. Elsősorban a pápaság múltjáról és a szerzetesrendek egyetemes történetéről írt, de számos más témáról is értekezett. Ő készítette el Vác városa első, nagy terjedelmű, magyar nyelvű monográfiáját.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

25 éve, 1993. január 2-án hunyt el Somogyi József Kossuth- és Munkácsy-díjas szobrászművész, a II. világháború utáni magyar szobrászat kiemelkedő személyisége. Minden szobrászati műfajban dolgozott, készített kispasztikákat, portrékat, domborműveket, de munkássága meghatározó része mintegy félszáz köztéri szobra, melyek közül ma is erős jelképi erővel bír a

dunaújvárosi Martinász, a hódmezővásárhelyi Szántó Kovács János- emlékmű vagy a szigetvári Zrínyi Miklós lovasszobor. Életművének szerves része volt tanári tevékenysége. Előbb a budapesti Művészeti Gimnáziumban, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán tanított, az intézménynek évekig rektora is volt. Valamikor tanítványai ma a kortárs magyar szobrászat meghatározó alkotói. A Kecskeméten élő és alkotó Katona József- és Prima-díjas szobrászművész, Pálffy Gusztáv egyik korábbi interjújában így vallott róla: *„A mellette töltött két esztendő örök élmény, örök »útjelző« számomra. Tiszta és bátor önmegvalósításra, merész művészi megoldásokra ösztökélt bennünket. Nem a finomkodó szépelgésre, hanem valóságismeretre inspirált, miközben megmutatta a formák egymásba kapcsolódásának, szerveződésének törvényeit.”*

575 éve, 1443. február 23-án született Hunyadi Mátyás, középkori történelmünk egyik legnagyobb alakja, Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet másodikszülött fia. Vitéz János irányítása mellett humanisták nevelték, a magyaron kívül latinul, németül és csehül is beszélt. 1458. január 23-án távollétében választotta királlyá a Pestre összehívott országgyűlés, miután a 17

éves V. László halálával hirtelen megüresedett a magyar trón. 32 évig tartó uralkodása Magyarország történelmének legfényesebb korszakai közé tartozik. Az ő törhetetlen erélye biztosította az országban a törvényes rend uralmát, vas-keze megzabolázta úgy a pártütőket, mint a féktelenkedéshez szokott oligarchákat, és a népet a földesúri önkény ellen megvédelmezte. Nyitott volt a humanizmus és a reneszánsz szellemére, udvara a korabeli kultúra egyik központja volt. Emlékét Kecskemét több módon is őrzi. A Városháza dísztermében Székely Bertalan freskóinak egyike őt ábrázolja, a híres városban iskolát is elneveztek róla, a kecskeméti Renaissance Consort udvari zenéjének egyik ismert kutatója és népszerűsítője, míg a Mesék Mátyás királyról című népszerű hazai televíziós rajzfilmsorozat a Kecskeméti Rajzfilm-stúdióban készült.

50 éve, 1968. február 15-én hunyt el Waldapfel József irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus. 1904. október 28-án Budapesten látta meg a napvilágot. 1921-től a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult, 1925-ben ott szerezte meg bölcsészdoktori oklevelét, amelyet 1926-ban magyar–latin szakos tanári képesítéssel egészített ki. Ezt követően közel két évtizeden át, 1944-ig

a budapesti Országos Rabbiképző Intézet gimnáziumának tanára volt. A második világháború befejeződése után, 1946-tól a középiskolai tanárképző intézetben, 1948-tól a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanított, 1949-től haláláig az irodalomtörténeti tanszék munkáját irányította. A reneszánsz és felvilágosodás korabeli magyar irodalom egyik legjelentősebb 20. századi kutatója volt. Elsősorban monografikus korszakvizsgálatai jelentősek, többek között Kecskemét szülöttje, Katona József munkásságának, irodalomtörténeti kapcsolatainak és művei beágyazottságának átfogó kutatása fűződik a nevéhez. Elkészítette Katona József művei filozófiai hátterének elemzését, illetve a Bánk bán szerzőjére és munkásságára vonatkozó további kutatásai eredményeként a Katona József-monográfiát.

160 éve, 1858. március 3-án hunyt el Bajza József költő, kritikus, szerkesztő, publicista, a reformkor kiemelkedő alakja. Pályáját költőként kezdte, később lírikus sikereket aratott, majd kritikusként dolgozott. Közreműködött a Kisfaludy Társaság megalapításában és szerkesztette a kor legnagyobb irodalmi lapját, az Athenaeumot. Két ízben a későbbi Nemzeti Színház igazgatójaként

is tevékenykedett. A történelem neki adta meg a lehetőséget, hogy 1848. március 15-én engedélyezhette a Bánk bán aznapi műsorra tűzését. Egyik írásában Jókai Mór így méltatta: *„Becsületes és műértő, szilárdelvű férfiú, hideg, mint a kőfal és részrehajlatlan, mint Salamon.”* A szabadságharc leverése után bujdosásra kényszerült. 1849 júliusában Pestről menekülve néhány napot Kecskeméten időzött. Élete utolsó éveiben műveit rendezte sajtó alá. Költészetében egyszerre merengővé és érzelmes hangúvá vált, ugyanakkor verseiben megjelentek a reformkor nagy eszméi is. Elsősorban a zsarnokság természetével és gyűlöletével, valamint a forradalomhoz való hűséggel foglalkozott. A kecskeméti Nagytemplom falán található 48-as emléktábla idézte tőle származik: *„Csatájok a védelmezett Népjog csatája volt.”*

Az 1765-ben elkészült Piarista templom és a mai rendházban korábban működő iskola tanulói
Forrás: KKJM Történeti gyűjtemény